

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

Ekologická krize jako filosofický problém

Tomáš Pilař

© 2011 ČZU v Praze

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Akademický rok 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Tomáš Pilař

obor Provoz a ekonomika

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze čl. 16 určuje tuto bakalářskou práci.

Název práce: **Ekologická krize jako filosofický problém**

Osnova bakalářské práce:

1. Úvod
 2. Cíl práce a metodika
 3. Příčiny ekologické krize
 4. Možná východiska z krize
 5. Závěr
 6. Seznam použitých zdrojů
 7. Přílohy
-

Rozsah hlavní textové části: 30 - 40 stran

Doporučené zdroje:

Kohák, Erazim. Zelená svatozář. 2. přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 204 s. ISBN 80-85850-86-9.

Naess, Arne. Ekologie, pospolitost a životní styl. 1. vydání. Tulčík: ABIES, 1996. 310 s. ISBN 80-88699-09-6.

Leopold, Aldo. Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky. 1. vydání. Tulčík: ABIES, 1999. 269 s. ISBN 80-88699-13-4.

Snyder, Gary. Praxe divočiny. 1. vydání. Praha: Maťa, 1999. 202 s. ISBN 80-85905-65-5.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jan Brabec**

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2011

Vedoucí katedry

Děkan

V Praze dne: 8. 3. 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Ekologická krize jako filosofický problém" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 1. dubna 2011

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Mgr. Janu Brabcovi, Ph.D. za vedení této práce a věcné připomínky.

Ekologická krize jako filosofický problém

Ecological Crisis as a Philosophical Problem

Souhrn

Práce se zabývá problematikou ekologické krize v širších souvislostech. Vychází z předpokladu, že tato krize je především krizí hodnot a lze ji považovat za následek postupného odcizování se člověka přírodě. Současná ekologická krize je pak již jen vyústěním tohoto procesu. Má-li však být existence lidstva na planetě dlouhodobě udržitelná, je nutné zcela přehodnotit lidský vztah k okolnímu světu, zejména k přírodě. Její redukce na pouhý zdroj surovin je nepřijatelná. Od této změny se pak mohou odvíjet změny ve společenských strukturách, především v ekonomickém systému. V této souvislosti se jeví jako nadějná myšlenka trvale udržitelného rozvoje, kladoucí důraz na mezigenerační spravedlnost, racionální využívání přírodních zdrojů a úctu ke všem životním formám.

Summary

This thesis deals with the ecological crisis in a broader context. It is based on the premise that this crisis is a crisis of values and can be considered as a result of gradual alienation of humans from the nature. The current ecological crisis is the result of this process. Consequently if the existence of mankind on the planet is supposed to be sustainable, it is necessary to completely rethink the human relationship to the outside world, especially the nature. Its reduction to a mere source of resources is unacceptable. Based on the change of the outlook on the nature changes in social structures can take place, especially in the economic system. In this context the idea of sustainable development, with its emphasis on intergenerational equity, the rational use of natural resources and respect for all life forms seems promising.

Klíčová slova: Ekologická krize, příroda, filosofie, životní prostředí, ekonomický systém, hrubý domácí produkt, ekologické zemědělství, trvale udržitelný rozvoj

Keywords: Ecological crisis, nature, philosophy, environment, economical system, gross domestic product, organic agriculture, sustainable development

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Cíl práce a metodika	10
3. Příčiny ekologické krize	11
3.1. Populační expanze	11
3.2. Soudobý ekonomický systém	13
3.3. Odcizení se člověka přírodě.....	15
3.3.1. Vznik antagonismu mezi člověkem a přírodou v antice.....	15
3.3.2. Patriarchát	16
3.3.3. Vědeckotechnická revoluce	16
3.3.4. Expanze vědy	17
3.3.5. Celospolečenská letargie.....	18
3.4. Pojetí přírody	19
4. Možná východiska z krize	20
4.1. Hluboká ekologie	20
4.2. Etika Země.....	22
4.3. Teorie Gaia	23
4.4. Bioregionalismus	24
4.5. Revize ekonomického systému.....	26
4.5.1. Globální prostředí a ekonomický systém.....	26
4.5.2. Ekonomický růst a jeho vyjadřování pomocí ukazatele HDP	26
4.5.3. Alternativní ukazatele měření ekonomické výkonnosti.....	29
4.6. Ekologické zemědělství	31
4.6.1. Kritika konvenčního způsobu zemědělství.....	31
4.6.2. Podstata ekologického zemědělství	32
4.6.3. Ekologické zemědělství ve světě a v České republice.....	33
4.7. Trvale udržitelný rozvoj.....	35
4.7.1. Exponenciální růst jako rizikový faktor.....	35

4.7.2. Trvale udržitelný rozvoj jako priorita.....	36
5. Závěr	39
6. Seznam použitých zdrojů.....	41
7. Přílohy.....	45
Příloha 1: Vývoj investic na ochranu životního prostředí v České republice.....	45

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj světové populace	11
Graf 2: Vývoj celosvětového HDP v letech 1965 – 2009 v mld. USD	27
Graf 3: Vývoj emisí CO ₂ v letech 1965 - 2007 v mil. kt	28
Graf 4: Vývoj investic na ochranu životního prostředí v České republice 1986 – 2009 v mld. Kčs/Kč (stálé ceny).....	45

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pořadí zemí dle ukazatele HDI v roce 2009	29
Tabulka 2: Pořadí zemí dle ukazatele HDP v roce 2009	30
Tabulka 3: Vývoj ekologicky obhospodařované půdy v jednotlivých světadílech (2005 - 2008).....	33
Tabulka 4: Vývoj výměry půdy v systému ekologického zemědělství v České republice (2005 - 2009)	34
Tabulka 5: Podíl investic na ochranu životního prostředí na HDP v České republice 1995 – 2009	46

1. Úvod

V současnosti bývá předmětem celospolečenské diskuse problém tzv. „ekologické krize“. Spor se především vede o to, jakou roli v tomto procesu sehrává člověk. V této problematice pak panuje názorová nejednotnost, neboť někteří autoři považují za původce těchto změn především člověka,¹ jiní naopak nepovažují jeho roli v tomto procesu za zcela zásadní, neboť probíhající změny jsou dílem celé řady dalších faktorů.² Problém tak bývá často zpolitizován a zapomíná se na hlubší, filosoficko-morální aspekt tohoto problému.

Lze-li roli člověka v ekologické krizi označit jako významnou, je možné hodnotit jeho vztah k přírodě jako určující faktor. Člověk byl vždy závislý na přírodě a službách biosféry,³ a to samé lze konstatovat i o současné civilizaci. Ukazuje-li se, že dochází k ničení přírodních ekosystémů v globálním měřítku, lze se z filosofického hlediska ptát, jak se mění vztah člověka k přírodě a čím je determinován. V současnosti to tak může být především rostoucí lidská populace, vyžadující enormní nároky na prostor či ekonomické zájmy. Je však otázkou, zda tyto zájmy nezpůsobí takovou degradaci planety, že se stane pro všechny životní formy neobyvatelnou. I proto zůstává role filosofie v současnosti důležitá, neboť jejím úkolem není věci nekriticky přijímat, nýbrž je podrobovat racionální skepsi.

Problematika ekologické krize je nesmírně komplexní. Ukazuje se jako velmi problematické zaujmout jednoznačné stanovisko. Nicméně nelze opomíjet filosofický aspekt problematiky, který může představovat rozhodující faktor. Z tohoto předpokladu práce především vychází.

¹ GORE, A., *Země na misce vah*, s. 32 (dále citováno jako *Země na misce vah*).

² KLAUS, V., *Modrá, nikoli zelená planeta*, s. 23 (dále citováno jako *Modrá, nikoli zelená planeta*).

³ SVATOŠ, M. a kol., *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 128 (dále citováno jako *Ekonomika agrárního sektoru*).

2. Cíl práce a metodika

Cílem této práce je analyzovat možné příčiny ekologické krize a zodpovědět otázku, zda lze ekologickou krizi považovat i za krizi hodnot, krizi morální. V této souvislosti si pak klade práce za cíl objasnit, zda je tato „ekologická krize“ záležitostí soudobé společnosti, nebo zda její kořeny sahají do hlubších období lidských dějin. Současně se snaží předložit jistá východiska z této krize, a to nejen z hlediska filosofického, nýbrž i praktického.

Metodický postup především vychází z výběru charakteristik a jevů souvisejících s problematikou ekologické krize. Zpracování práce respektuje vzájemnou souvislost příčin a možných východisek a neoddělitelnost filosofického a praktického aspektu problematiky.

Ve třetí kapitole nazvané „Příčiny ekologické krize“ je tak problém rozveden jednak do roviny faktické a filosofické. Text je pak pojat jako kombinace obou těchto rovin, neboť se autor domnívá, že tuto problematiku nelze jednostranně zredukovat. Čtvrtá kapitola „Možná východiska z krize“ pak předkládá jednotlivé filosofické teorie zabývající se postavením člověka v tomto procesu. Současně se zabývá myšlenkou trvale udržitelného rozvoje, především pak jeho vymezením vůči tradičnímu ekonomickému pojetí růstu. V tomto kontextu pak poukazuje na nedostatky současného ekonomického systému, jakož i na problematiku kalkulace HDP. V neposlední řadě se věnuje oblasti zemědělské výroby, především kritice konvenčního způsobu hospodaření. V této souvislosti je pak zmíněn i systém ekologického zemědělství.

Při zpracování práce bylo využito volně přístupných dat Světové banky a Českého statistického úřadu, výsledků řešení Rozvojového programu OSN - „Zpráva o lidském rozvoji“ (Human Development Report) za rok 2009, zpráv a dokumentů Výzkumného ústavu ekologického zemědělství (Research Institute of Organic Agriculture) a dokumentu „Základní statistické údaje ekologického zemědělství k 31. 12. 2009“ vydaného Ministerstvem zemědělství České republiky.

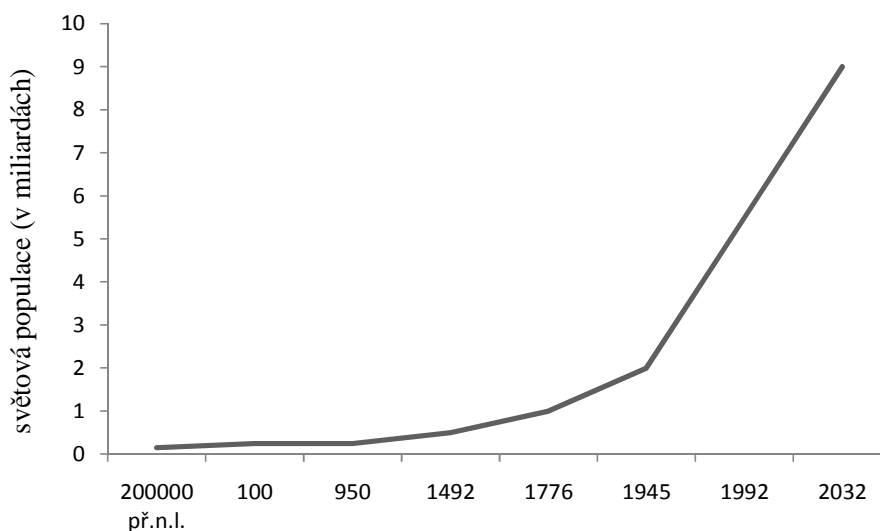
3. Příčiny ekologické krize

Při analýze příčin a zdrojů globální ekologické krize lze tuto problematiku nahlížet ze stránky jevové, a uvést tak jednotlivé jevy, které stojí za příčinami globální krize, či se pokusit definovat vztah mezi člověkem a přírodou.⁴ Z důvodu komplexnosti je následující text pojat jako kombinace obou těchto hledisek.

3.1. Populační expanze

„Světová populace, která se po většinu historie výrazně nezměnila, začala pomalu růst po zemědělské revoluci před několika tisíci lety. Toto pomalé tempo růstu trvalo až do počátku průmyslové revoluce, kdy začala křivka stoupat strměji vzhůru.“⁵ V roce 2009 již čítala světová lidská populace 6,824 mld. jedinců a očekává se, že tento počet bude v následujících letech prudce růst.⁶ Odhady hovoří o 9 mld. lidí v roce 2032.⁷

Graf 1: Vývoj světové populace

Zdroj: GORE, A., *Země na misce vah*, s. 34.

⁴ JEMELKA, P., *Racionalita a ekologická krize*.

⁵ *Země na misce vah*, s. 34.

⁶ United Nations Population Fund, *State of world population 2009: Facing a changing world: women, population and climate*.

⁷ *Země na misce vah*, s. 34.

Graf 1 přesvědčivě ilustruje strmý růst lidské populace především ve 20. století. S tímto rostoucím trendem jsou pak spojené četné negativní konsekvence především pro životní prostředí Země.

- S enormním růstem lidské populace prudce roste spotřeba, především potravin, ale i dalších komodit, které se získávají z přírody, zejména nerostných surovin a dřeva. Tato spotřeba však není rozdělena rovnoměrně, nadprůměrný podíl spotřeby světové energie, nerostných surovin dřeva a jídla vykazují lidé v průmyslových zemích.⁸ V oblasti zemědělství dochází k zakládání nových zemědělských ploch na úkor tradičních ekosystémů, jakými jsou např. deštné pralesy. Děje se tak zejména v rozvojových zemích, kde deštné lesy ustupují rostoucím nárokům na půdu. Jen za posledních 50 let došlo k enormním úbytkům rozlohy deštných lesů. Do roku 1950 činil jejich podíl na zemské ploše cca 30 %, v polovině 90. let to už bylo jen 6 – 7 %. Pokud bude proces odlesňování stejným tempem i nadále pokračovat, dá se očekávat, že do 30 - 40 let zmizí deštné lesy úplně.⁹ Lidské zásahy do těchto složitých ekosystémů mohou vyvolat reakce, které nelze odvodit z prostého vztahu příčiny a následku a lze je tak těžko predikovat, neboť takováto společenstva jsou značně komplexní a případný zásah do nich může vyvolat celou řadu dalších změn.¹⁰

- Lidská civilizace je mnohými autory považována za hlavní příčinu globálních ekologických změn.¹¹ Jedná se především o změny globálního klimatu, způsobené zvýšenou koncentrací skleníkových plynů¹² ze spalování fosilních paliv¹³ vyvolané nešetrnou průmyslovou výrobou. Pokud budou exhalace těchto látek i nadále pokračovat stejným tempem, dá se do roku 2050 očekávat zvýšení globální teploty o 3 °C, což by mělo dalekosáhlé humanitární důsledky.¹⁴ Paradoxní ovšem je, že největší podíl na znečišťování nesou průmyslové země, ovšem následky klimatických změn nejvíce trpí lidé

⁸ PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, P., JERSÁKOVÁ, J., *Biologické principy ochrany přírody*, s. 85.

⁹ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 41.

¹⁰ *Země na míse vah*, s. 49.

¹¹ *Země na míse vah*, s. 32.

¹² Mezi skleníkové plyny patří vodní pára, oxid uhličitý (CO₂), metan, freony a další látky. Primárně zachycují teplo, které se odráží od povrchu Země a zabraňují pronikání slunečního záření. Jejich vyšší koncentrace však vede ke zvyšování globální teploty. Viz JEŘÁBEK, J., KOTECKÝ, V., VACULÍK, M., *Odpovědnost bez hranic: klima a chudoba*, s. 5.

¹³ Dnes se asi 80% veškeré energie získává z fosilních paliv, které jsou ale hlavním zdrojem skleníkových plynů, cca z 60 – 70%. Viz MOLDAN, B., *Od Kjóta ke Kodani a dál*, s. 28 (dále citováno jako *Od Kjóta ke Kodani a dál*).

¹⁴ Hnutí DUHA, *Globální změny klimatu*.

žijící v zemích rozvojových.¹⁵ Nutnost celosvětového snížení emisí skleníkových plynů se jeví jako nevyhnutelná, nicméně závazky vyplývající z Kjótského protokolu¹⁶ se ukázaly jako neúčinné.

- Rostoucí lidská populace vyžaduje stále větší nároky na životní prostor. Lidé jako živočišný druh dokonce vykazují známky přemnožení¹⁷ – jedním z těchto znaků je vytlačování četných organismů z jejich původních ekosystémů. Vymizení mnohých rostlinných a živočišných druhů, k němuž v posledních letech dochází,¹⁸ lze považovat za důsledek úbytku přirozených stanovišť a jejich podmínek.¹⁹ Vyhubení byť jen jednoho druhu, který zaujímá důležité místo v potravním řetězci, může mít negativní dopady na celý ekosystém.²⁰ Takto destabilizovaný ekosystém bude mít tendenci se vrátit do nového rovnovážného stavu, ve kterém však pro člověka už nemusí být místo. „V uplynulých devíti tisíciletích se člověk chová jako invazivní druh kolonizující nové prostory. [...] Druh, který se snaží vytlačit nebo zahubit jiné druhy. [...] Nakonec jej nahradí jiné druhy – druhy vhodné pro opětovnou stabilizaci ekosystému.“²¹

3.2. Soudobý ekonomický systém

Jako příčinu vzniku ekologické krize označuje Kohák „nekonečný nárok v konečném světě“, uplatňující se zejména v zemích, kde je stupňující se spotřeba chápána jako iniciace ekonomického růstu, což svými konečnými konsekvencemi negativně ovlivňuje ekonomickou a sociální stabilitu Země.²² Zatímco v průmyslově vyspělém západním světě se vynakládají obrovské prostředky na vytváření stále nových potřeb a

¹⁵ Hnutí DUHA, *Summit Země, Johannesburg, srpen-září 2002*.

¹⁶ Jedná se o konferenci v japonském Kjótu, konanou v roce 1997, na níž se zástupci průmyslových zemí shodli na nutnosti snížit množství skleníkových plynů v letech 2008 - 2012 oproti roku 1990 o 5,2 %. Ke smlouvě se nepřidaly Spojené státy americké a spousta zemí své závazky neplní. Smlouva navíc pokrývá jen 27 % světových emisí. Viz *Od Kjóta ke Kodani a dál*, s. 29.

¹⁷ KOHÁK, E., *Zelená svatozář*, s. 24 (dále citováno jako *Zelená svatozář*).

¹⁸ Údaje hovoří o 100 000 vyhynulých druhů za rok 2000. Viz *Země na misce vah*, s. 27.

¹⁹ ANDĚRA, M., *Encyklopedie naší přírody*, s. 19.

²⁰ Praktickým příkladem může být vymizení velkých šelem (vlk, medvěd, rys) z české přírody. Tyto šelmy totiž udržují přirozenou biologickou rovnováhu, loví nemocnou zvěř a brání tak šíření chorob. Jejich praktickým vyhubením dochází k přemnožení srnčí zvěře, která spásá porosty bylin a mladých stromů a zabraňuje obnově lesa. Viz KUTAL, M., *Význam velkých šelem*.

²¹ NAESS, A., *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 262 (dále citováno jako *Ekologie, pospolitost a životní styl*).

²² *Zelená svatozář*, s. 24.

celková spotřeba tak stále roste, v ostatních částech světa – v Africe, Asii či Jižní Americe je něco podobného těžko realizovatelné, neboť by to přivedlo svět k naprostému ekologickému kolapsu.²³ Dominantní postavení ve světovém hospodářství si navíc drží velké mezinárodní instituce, jež díky politické podpoře využívají pracovních sil a zdrojů z rozvojových zemí, a historické vykořisťování chudých zemí tak stále pokračuje.²⁴

Ekonomický systém se však krom tohoto sociálně-geografického vymezení vyznačuje i konzervativním pojetím ukazatelů svého růstu. Al Gore poukazuje na skutečnost, že ekonomie vůbec do své teorie nezačleňuje subjekt životního prostředí, pouze měří hodnotu produkce, přehlíží významné vedlejší účinky²⁵ a tím „deformuje náš vztah ke světu“.²⁶ Rovněž napadá používaný systém kalkulace HDP,²⁷ jenž byl vytvořen koncem koloniální éry a který je dnes nejvýznamnějším měřítkem ekonomické výkonnosti, za to, že do své evaluace nezahrnuje znehodnocování přírodního bohatství, které je pro současnost příznačné a které má nepochybně kromě jiného i své ekonomické dopady.²⁸ V praxi tak může dojít k situaci, že určitá země vykáčí část svých deštných lesů, z vytěženého dřeva vyrobí rozmanité výrobky, a ty prodá. Tento prodej se konkrétně projeví vzrůstem HDP a v prostředí mezinárodního obchodu se této zemi zvýší její rating. Ovšem skutečnost, že vykáčením deštných lesů došlo k takovému zásahu do prostředí, které si v budoucnu vyžádá množství dalších investic (např. opatření proti erozi), již zohledněna není. Dalším příkladem ilustrujícím necitlivý vztah HDP k životnímu prostředí je ztroskotání tankeru Exxon Valdez u aljašského pobřeží v roce 1989, při němž do oceánu vyteklo 34 000 tun ropy, nicméně následná likvidace vzniklých škod přispěla k mírnému růstu HDP.²⁹ Odpůrci používání HDP jakožto hlavního ukazatele ekonomické síly rovněž argumentují tím, že HDP nic nevypovídá o způsobu přerozdělování statků mezi obyvatelstvo.³⁰

Intenzivní průmyslová výroba spolu s globální propagací nejrůznějších výrobků klade důraz na jejich neustálou spotřebu. Situaci ještě zhoršuje skutečnost, že spotřebitel je

²³ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 44 – 45.

²⁴ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 218.

²⁵ Tyto vedlejší efekty jsou označovány jako externality.

²⁶ *Země na míse vah*, s. 166.

²⁷ Hrubý domácí produkt (HDP) měří objem konečné produkce vyprodukované za určité období na území daného státu. Viz BRČÁK, J., SEKERKA, B., *Makroekonomie*, s. 17.

²⁸ *Země na míse vah*, s. 166 – 169.

²⁹ MOLDAN, B., *Podmaněná planeta*, s. 30 (dále citováno jako *Podmaněná planeta*).

³⁰ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 168.

zcela oddělen od výroby³¹ – do rukou se mu již jen dostává výrobek, pouhý produkt, který je prost jakékoliv vnitřní hodnoty – je vyjádřen pouze hodnotou peněžní. Masově vyráběné produkty rovněž ztrácejí svoji jedinečnost, stávají se pouhým spotřebním materiálem a záhy i odpadem, který se stává ekologickou hrozbou. Člověk se tímto výrobním procesem zcela postavil mimo přírodu, v níž je přirozený rozklad odpadů postaven na vzájemné propojenosti jednotlivých druhů a při němž se veškeré látky rozkládají a vracejí zpět do přírody.³²

V nastalé situaci se jeví jako velice nutné přeformulovat a znovu definovat celé chápání ekonomie a pokroku – již není možné zaznamenávat pouze dílčí výsledky, glorifikovat růst a přehlížet vedlejší negativní konsekvence. Je nutné nahlížet na celý systém nikoliv z hlediska úzké mocenské elity, ale z hlediska všech lidí, kteří by se měli účastnit formulování nových cílů a hledání cest, které k nim povedou.³³

3.3. Odcizení se člověka přírodě

3.3.1. Vznik antagonismu mezi člověkem a přírodou v antice

Dávno před vznikem prvních filosofických směrů, z nichž se postupným vývojem začala osamostatňovat věda a vědní obory, sehrával důležitou roli v životech lidí mýtus, barvitě vyprávění s historickým jádrem, jež poskytovalo odpovědi na základní lidské otázky, typu: kdo je člověk a jaké je jeho místo ve světě, z čehož vyplývaly i postoje mravní. Proto lze nahlížet mýtus jako jakousi „protofilosofii.“³⁴ Tento mytický obraz světa byl samozřejmě odproštěn od rozumové skepse a kritiky, což bylo hlavním důvodem, proč se mýtus stal zavrženíhodným zejména ze strany prvních antických filosofů.³⁵ V době mýtu antagonismus mezi člověkem a přírodou neexistoval – člověk byl její součástí a byl proti všem jejím projevům zcela bezbranný. Naopak s odklonem prvních filosofů od přírody a její nazírání jako „hylé“ (látka, materiál) a s rostoucími lidskými dovednostmi (důmyslné používání nástrojů, objevy nových technologií) docházelo k oddělení lidského

³¹ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 145.

³² *Země na míse vah*, s. 144 – 145.

³³ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 42 – 43.

³⁴ MACHOVEC, M., *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 62 (dále citováno jako *Filosofie tváří v tvář zániku*).

³⁵ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 62 – 63.

světa od světa přírodního.³⁶ Antičtí filosofové tedy „naučili lidstvo [...] racionálnímu zvládnání věcí“,³⁷ ale vzali mu povědomí o jeho začlenění v mimolidském světě přírody.

3.3.2. Patriarchát

S obratem lidstva k „hylé“ dochází i k tomu, že se civilizace začíná profilovat jako mužská, neboť většina výrobních a kulturních činností se stává výsadou mužské části populace. Ženský element tak začal být chápán jako cosi druhořadého.³⁸ Toto pojetí se ve vrcholném období antické filosofie ještě posilovalo. „Právě na vrcholu antiky je řecká společnost přímo prostoupena postoji opovržení k ženě jako prototypu pouhé živočišnosti, nízkosti, sprostoty, jako bytosti neschopné povznést se k ušlechtilosti a k morálce.“³⁹ Panský postoj se tak stává zcela legitimní, především ve vztahu k ženskosti a přírodě. „K porobení žen došlo v evropském vývoji podřízením ženského principu principu mužskému, k porobení přírody došlo nadřazením rozumového panského postoje citovému ženskému postoji.“⁴⁰

Převládající mužský princip především potlačuje vše, co je ženské, pečující, živící, citové.⁴¹ Právě druhořadost ženství, která se stala součástí struktury společnosti,⁴² je v zásadě historickým omylem. Nedoceněním významu ženství se tak ztrácí schopnost pojmout vše, co se týká lidského rodu, směny generací a sebezáchovy lidstva.⁴³

3.3.3. Vědeckotechnická revoluce

Vědeckotechnickou revolucí bývá označováno období od počátku 18. století, jež bylo doprovázeno industrializací, objevem nových technologií a zdrojů energie. Tyto změny podnítily celosvětové změny, zejména pak v oblasti finančních trhů a komunikačních technologií. Ruku v ruce s tím však docházelo k radikálním změnám krajiny a sociálně-ekonomické struktury.⁴⁴

³⁶ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 80.

³⁷ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 104.

³⁸ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 93.

³⁹ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 119.

⁴⁰ *Zelená svatozář*, s. 130.

⁴¹ *Zelená svatozář*, s. 126.

⁴² *Zelená svatozář*, s. 128.

⁴³ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 119.

⁴⁴ BRIGGS, A., HALL, A., HAWKES, N. a kol., *Kdy, kde, proč & jak se to stalo*, s. 182.

S vědeckotechnickou revolucí došlo k postupnému zániku úzkého sepětí člověka s přírodou. Novým instrumentem v rukou člověka se stala technika, díky níž „se zvětšuje schopnost každého [...] přetvářet fyzickou realitu v souladu s vlastním záměrem,“⁴⁵ přičemž sociální důsledky, které technika na společnost měla, byly často nekriticky vyhodnoceny. Zavedení nové technologie však rovněž znamenalo nový přístup, organizaci kvalifikovaných pracovních sil, přičemž odcizení pracovníků vůči okolnímu prostředí se jen zvyšovalo. Za této situace zájem o přírodu ustoupil do pozadí a lidská schopnost uvědomovat si změny v přírodě, poklesla.⁴⁶ Člověk je chápán jako nezávislá lidská bytost na přírodě, duši a těle, jedinec prostý veškerých emocí.⁴⁷ Vedoucí úlohu v chápání světa převzala věda, kladoucí důraz na matematicko-mechanické vyjádření skutečnosti, jejíž instrumentem je rozum popisující jednotlivé jevy vědeckými zákony. Vztah člověka k přírodě tak byl nazírán optikou vědy. „Tradiční mytologický motiv, vztah Země, zvířat a rostlin, byl [...] uvolněn biologií.“⁴⁸ Pro společnost se věda stala nesmírně atraktivní, neboť „nabídla vhodný jazyk a s ním nový, jednoduše srozumitelný obraz světa.“⁴⁹ Příroda se nyní jeví jako pouhý soubor částic prostý všeho smyslu, který lze cílenou činností přetvořit na zdroj surovin sloužících pro potřeby lidstva.⁵⁰ Arne Naess upozorňuje, že pokud se vztahuje právo na život a rozkvět pouze na lidi, jedná se o nebezpečnou formu antropocentrismu. Člověk, jenž je nazírán jako jediný vědoucí druh, samostatná existence bez jakýchkoliv kořenů, redukuje skutečnost na pouhé dva objekty – „já“ a „svět“.⁵¹ Vazby s přírodou jsou tak zpřetrhány, člověk zcela ignoruje svoji závislost na přírodě a paradoxně se tak odcizuje sám sobě.⁵²

3.3.4. Expanze vědy

Toto odcizení je rovněž posilováno skutečností, že expanze vědy do každodenního života, tolik patrná ve druhé polovině 20. století, dala lidem možnost přetvářet a realizovat své sny ve skutečnost. Milióny lidí průmyslových zemí koncentrovaných ve městech se

⁴⁵ *Země na misce vah*, s. 186.

⁴⁶ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 153.

⁴⁷ *Země na misce vah*, s. 207.

⁴⁸ JAROŠ, F., *Náboženství ateistické vědy*. Respekt, s. 72.

⁴⁹ HALÍK, T., *Média - náboženství naší doby?*

⁵⁰ *Zelená svatozář*, s. 75.

⁵¹ SNYDER, G., *Praxe divočiny*, s. 71 (dále citováno jako *Praxe divočiny*).

⁵² *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 48.

snaží uspokojovat své přání a tužby, hledají své „osobní štěstí“ prostřednictvím stálého nakupování technologicky vyspělejších produktů. Mohutná propagace a reklama tyto snahy jen podporují. Člověk žijící v takto uměle zbudovaném prostředí si svoji koexistenci s přírodou takřka již neuvědomuje, zaujímá pasivní postoj ke všemu, co překračuje jeho individuální rámec. Odcizení se pak zákonitě musí projevit v etickém systému takového člověka. Stávající ekologická krize může tak být chápána i jako krize mravní: „lidé by zajisté „chtěli“ naši planetu zachránit, ale cosi chtějí daleko silněji: vlastní osobní „štěstí“, slasti bytosti, která sama pro sebe tak jako tak může počítat jen s termíny velmi krátkodobými.“⁵³ Hledání tohoto „osobního štěstí“ je patrné pro všechny formy lidské společnosti v jakémkoliv stupni jejího historického vývoje, nicméně v současnosti je toto „osobní štěstí“ centrální snahou pro milióny lidí po celém světě. Oblast zájmu se pro většinu obyvatel „vyspělých“ zemí redukovala jen na vnímání lidského individua, snahu přežít co nejdéle a řádným způsobem si užít života – často velmi bezohledným způsobem. Není proto divu, proč by se takoví jedinci znepokojovali možnou zkázou lidstva, jež ostatně časově přesahuje rámec jejich vlastních životů.⁵⁴ Situaci umocňuje i současný systém organizace společnosti, který lidem téměř nezaručuje jiné než individualistické pojetí života. Nejenže se tím ztrácí smysl pro soudržnost komunity,⁵⁵ nýbrž i samotný osud lidského druhu stojí na okraji zájmu.⁵⁶

3.3.5. Celospolečenská letargie⁵⁷

Paradoxem současného světa je skutečnost, že ač lidstvo čelí nesmírné devastaci životního prostředí, není schopné se přenést přes svou pasivitu a čelit ekologickým problémům dneška. Sebezničení lidstva se tak stává reálnou hrozbou.⁵⁸

Jen velmi těžko lze očekávat, že iniciace či realizace nápravy současného stavu vzejde z politických kruhů.⁵⁹ Politické prostředí je příliš konzervativní, nedokáže se vymanit ze svých dlouholetých tradic. Zájmy politických činitelů jsou příliš krátkodobé, často omezené jen volebním obdobím. Navíc do jejich sféry zájmů spíše patří vytváření

⁵³ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 14.

⁵⁴ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 24.

⁵⁵ MISHAN, Ezra J., *Spor o ekonomický růst*, s. 132 (dále citováno jako *Spor o ekonomický růst*).

⁵⁶ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 14 - 15.

⁵⁷ Letargie je výraz značící stav absolutní netečnosti.

⁵⁸ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 15.

⁵⁹ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 16.

politické převahy nad konkurentem, svými názory se rovněž musejí „zalíbit“ veřejnosti a vynášení pravd o současném stavu životního prostředí či navrhování změn ve spotřebním chování lidí spíše většinu voličů odradí.

To, co v současnosti hrozí světu zkázou, však nemá původ v politických strukturách, nýbrž ve vědě.⁶⁰ Vývoj vědy směřuje k její stále užší specializaci. Vědec se tak zabývá čím dál menším úsekem skutečnosti, což mu brání vidět objektivní skutečnost nejen v prostoru, ale i v čase.⁶¹ Vědecký rozum je totiž v „pokušení realizovat své objevy v praxi bez ohledu na etická kritéria a ignorovat stále větší rizika.“⁶² Vědecké poznatky jsou již po staletí předávány lidské společnosti, aniž by vědecké kruhy zkoumaly, jaké dopady na svět budou tyto poznatky mít. „Tradice jejich práce nevytvořila žádnou účinnou zbraň proti zmíněnému antihumanistickému zneužívání vědy. [...] Vědci, zdrcující většinou začlenění do výrobních odvětví a sociálně-politických systémů, kterým jde o okamžitou prosperitu a ne o ochranu devastovaného prostředí, vcelku ani dobře nemohou usilovat o nějaký generální obrat.“⁶³

I většina veřejnosti věnuje problematice devastace Země malou pozornost. Jedná se tak zřejmě v důsledku pokročilé dělby práce, jež člověka nutí věnovat se pouze dílčím úsekům svého světa a života, přičemž se za svůj život ani nemusí potkat s mocnými přírodními silami, a tak se mu otázka zničení života na Zemi může jevit jako zcela fantaskní.⁶⁴

3.4. Pojetí přírody

Pojem příroda bývá ve většině civilizovaných asijských a evropských společnostech spojován s chaosem, nespoutaností, neřádem a násilím.⁶⁵ Příroda tak jistě pro evropskou kulturu znamenala něco, co je nutné dobývat a podmanit si. V období středověku byla většina z původní vegetace zničena pastevectvím či zemědělstvím a mnoho živočišných druhů muselo ustoupit do drsnějších končin, které pro lidskou společnost neměly žádný hospodářský význam. Drtivá většina lidské populace ztratila

⁶⁰ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 17.

⁶¹ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 17.

⁶² HALÍK, T., *Divadlo pro anděly*, s. 12.

⁶³ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 17 - 18.

⁶⁴ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 19.

⁶⁵ *Praxe divočiny*, s. 13.

znalost přírody, přestala se držet starých zvyků a vyměnila život v přírodě za život ve městech či velkostatcích. S nástupem vědy pak nejenže lidská civilizace ztratila s přírodou přímou zkušenost, ale dokonce jí byla odepřena duše, vědomí a cit.⁶⁶

Moderní společnost od dob vědeckotechnické revoluce nepochybně stojí na zákonitostech vědy, jež vyjádřuje fyzický svět jako soubor částic neživé hmoty, jejichž vzájemné interakce lze popsat matematickými zákony. Toto společně s platónskou filosofickou tradicí, jež se začla vlivem Descarta v době vědeckotechnické revoluce v západním myšlení prosazovat, vede k neschopnosti nazírat přírodu jako posvatný element, který je hoden péče a ochrany.⁶⁷ Postavení člověka se tím zásadním způsobem změnilo – člověk už není ten, kdo je na přírodě závislý a musí se jí přizpůsobovat. Lidé se nyní pokoušejí se svými nově nabytými znalostmi přírodu přetvářet ku obrazu svému.

Ani v současné době nedokáže většinová společnost zaujmout k přírodě jiný vztah. Odosobnění přírody stále trvá, životní styl je vůči prostředí neohleduplný a nezodpovědný. Snyder poukazuje i na hrubý a neetický postoj ke zvířatům patrný zejména v oblasti masného průmyslu, jenž „je zdrojem bezmezného neštěstí této společnosti“.⁶⁸ Devastace a lhostejnost, tolik zjevné vůči vši mimolidské existenci, jsou tak dle Snydera způsobeny duchovním sobectvím, nevděčným odporem ke vzájemnému obdarování mezi člověkem a přírodou.⁶⁹

4. Možná východiska z krize

4.1. Hluboká ekologie

Jako hlubokou ekologii lze souhrně označit přístup, který spatřuje příčiny ekologické krize v sámém jednání člověka a ostře se tak vymezuje proti tzv. „mělkému“⁷⁰ ekologickému postupu, který se „zabývá jen následky lidského konání a ne jeho základním zaměřením“.⁷¹ Představa, že ekologické problémy se podaří vyřešit dokonalejší technikou, je tak podle zastánců hluboké ekologie zcela mylná. Jako příčinu krize spíše označují

⁶⁶ *Praxe divočiny*, s. 21.

⁶⁷ *Země na misce vah*, s. 222 – 236.

⁶⁸ *Praxe divočiny*, s. 29.

⁶⁹ *Praxe divočiny*, s. 30.

⁷⁰ Označení „mělký“ a „hluboký“ ekologický postup zavedl Arne Naess v roce 1973.

⁷¹ *Zelená svatozář*, s. 114.

člověka a jeho postoje než instrumenty, kterými lidstvo disponuje. Hluboká ekologie zcela zavrhuje klasickou představu člověka v přírodě, hlásá rovnost všech bytostí. Mnohotvárnost a soužití všech životních forem považuje za prioritní, přičemž všechny životní formy mají „hodnotu samy o sobě“, jsou rovnoprávné. Stoupenci tohoto hnutí rovněž odmítají druhovou nadřazenost – nelze již členit na „vykořisťovatele“ a „vykořisťované“.⁷²

Člověk, jakožto nedílná součást přírody, se musí ztotožnit s životem, se vši mimolidskou existencí, jedná se o „seberelizaci obecného Já, ne kultivaci osobního ega.“⁷³ Lidstvo nemá právo omezovat biodiverzitu ekosystémů, výjimkou je uspokojování základních životních potřeb. Současně hlásá, že k dosažení změn je zejména nutná proměna politické, technické a ekonomické struktury. V ideologické rovině pak předpokládá uznání především kvality života (kladoucí důraz na hodnotové situace), ne životní úrovně.

Spor o přírodu je v praxi veden mezi dvěma odlišnými přístupy. Hluboce ekologický (ochranářský) postoj ji vnímá jako složitý celek – gestalt,⁷⁴ jenž všechny jeho části (mezi které patří i člověk) jsou vzájemně spojeny složitou sítí vazeb a nelze pouze vnímat jednotlivé elementy a vyčleňovat je z tohoto celku. Právě pro toto ekologické myšlení je charakteristický systémový přístup, popisující věci a zákonnosti v celém kontextu.⁷⁵ Naproti tomu přístup technokratický se zabývá pouze jednotlivými částmi celku, pozbývá schopnost zachytit komplexnost gestaltu. „Rozdíl mezi oběma znesvářenými stranami je spíše ontologický než etický,“⁷⁶ jak tvrdí Naess.

Cílem hnutí je celkové přeorientování společnosti, její odproštění od převládajícího spotřebního stylu průmyslové civilizace. Nutnost změny si již uvědomila značná část populace.⁷⁷ Praktický postup, pomocí něhož by mohlo být této změny dosaženo, však chybí. Snahy apelovat na morálku lidí, které by je donutily ke kontrétnímu chování, se jeví jako neúčinné. Určité výsledky se mohou dostavit až po sérii hospodářských opatření,

⁷² *Zelená svatozář*, s. 115.

⁷³ *Zelená svatozář*, s. 117.

⁷⁴ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 93.

⁷⁵ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 110.

⁷⁶ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 101.

⁷⁷ Při jednom výzkumu veřejného mínění v Norsku roku 1975 vyslovilo 80% dotázaných respondentů názor, že životní úroveň je příliš vysoká a vede k posilování konzumní společnosti. Viz *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 134.

nicméně je zřejmé, že pokud si veřejnost nebude vědoma nepřijatelnosti současného stavu a nebude schopna přijmout opatření, která by vedla k omezení životní úrovně,⁷⁸ politická garnitura zřejmě žádné kroky, které povedou k naprávě stavu životního prostředí, neprovede.⁷⁹ Dá se tedy očekávat, že zřejmě až další zhoršení životních podmínek přiměje mezinárodní společenství k radikálním řešením v oblasti ekonomických, politických a ideologických struktur směřujícím k nápravě daného stavu.⁸⁰ Otázkou však zůstává, zda-li pak nebude příliš pozdě.

4.2. Etika Země

S pojmem etika Země se lze setkat v díle nejvlivnějšího amerického ekologického myslitele Aldo Leopolda.⁸¹ Do problematiky eko-filosofických problémů přispěl zejména obratem „myslet jako hora“.⁸² Tento výraz Leopold využívá v situaci, v níž se jako lesník ocitl – zastřelil vlčici mající štěňata, ve 30. letech totiž vlk platil za škodný druh. Tak jak docházelo k vyhubení vlků i v dalších státech, docházelo k přemnožení srnčí zvěře a tím i ke spásání veškerého porostu.⁸³ „A tak je to i s dobytkem. Jeho majitel, který své pastviny zbaví vlků, si neuvědomuje, že přebírá i vlkův úkol udržovat stádo v mezích pastviny. Ještě se nenaučil myslet jako hora.“⁸⁴ Horu pak lze chápat jako metaforu pro celostní pojetí přírody. Smyslem ochránářství pak není chránit jednotlivce, nýbrž pečovat o stabilitu a rovnováhu celého ekosystému.⁸⁵ Leopold pak rovněž upozorňuje na neexistenci etického systému zabývajícího se vztahem člověka k přírodě. Tento vztah je dnes spíše čistě ekonomického charakteru a nevyplývají z něj žádné povinnosti, které by měl člověk vůči přírodě mít.⁸⁶ Etiku Země pak lze nahlížet jako systém, který „rozšiřuje hranice společenství tak, aby zahrnovalo i půdu, vody, rostliny a zvířata, čili souhrnně zemi.“⁸⁷ Má-li však dojít ke změně v lidské etice, je nutné vůči přírodě pojmut specifický citový

⁷⁸ Jedná se především o omezení celkové osobní spotřeby.

⁷⁹ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 134 – 135.

⁸⁰ *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 302.

⁸¹ Aldo Leopold byl lesník a první americký pedagog ochránářské ekologie. Zemřel v roce 1948. Viz *Zelená svatozář*, s. 94.

⁸² Tamtéž.

⁸³ LEOPOLD, A., *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*, s. 159 (dále citováno jako *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*).

⁸⁴ *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*, s. 161.

⁸⁵ *Zelená svatozář*, s. 95.

⁸⁶ *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*, s. 233.

⁸⁷ *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*, s. 234.

vztah založený na hlubokém přesvědčení, lásce a obdivu k ní.⁸⁸ Tou největší překážkou je pak ekonomický a vzdělávací systém.⁸⁹

Otázka záchrany přírodního světa tak souvisí s lidským svědomím. Bez uvědomění, že v přírodě tkví skutečný hodnotový přínos pro lidský druh, lze těžko nějaké změny dosáhnout. Leopold je v této otázce spíše skeptický, neboť nepředpokládá, že by bylo možné dosáhnout trvalé harmonie mezi moderní lidskou společností a přírodou. Nejvyšší lidskou aspirací je pak usilovnost snahy, nikoliv výsledek.⁹⁰

4.3. Teorie Gaia

Teorie Gaia pracuje s předpokladem, že planeta Země je jednotný celek, který vykazuje znaky organismu. Autoři této hypotézy James Lovelock a Lynn Margulisová přišli počátkem 70. let 20. století s názorem, že planeta je systém, který dokáže řídit sám sebe, a dokonce směřuje k určitému stavu rovnováhy. Veškeré jeho elementy, ať už se jedná o prvky živé a neživé přírody, jsou vzájemně propojeny a ovlivňují se. Systém vždy reaguje na současné podmínky tak, aby byly co nejvhodnější pro život.⁹¹ Je prokázanou skutečností, že Země, jakožto samoregulační systém, dokázala již přes 3 miliardy let udržet optimální termické i chemické podmínky pro život,⁹² díky čemuž se jednotlivé formy organismů mohly vyvinout do stávajících podob.

Dnes, kdy přirozené ekosystémy stále ustupují průmyslové společnosti, dochází k tomu, že samoregulační schopnost planety se neustále oslabuje. Zvyšováním koncentrace skleníkových plynů a současným ničením původních ekosystémů a jejich následným nahrazováním zemědělskou půdou dochází dokonce k dvojnásobnému efektu oslabování samoregulace.⁹³

Ukazuje se tak, že ideologie průmyslové společnosti založená na neustálém zvyšování hmotné úrovně a překotném ekonomickém růstu nerespektující aspekt životního prostředí, je z dlouhodobé perspektivy nefunkční a prakticky nemožná. Bude nutné docílit stabilizace lidské populace, šetrného odstraňování odpadů, racionalizace využívání zdrojů.

⁸⁸ *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*, s. 253.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*, s. 268.

⁹¹ LOVELOCK, J., *Gaia vrací úder*, s. 188 (dále citováno jako *Gaia vrací úder*).

⁹² *Gaia vrací úder*, s. 53.

⁹³ *Gaia vrací úder*, s. 63.

Dosažení pokroku v otázce ekologických problémů však zřejmě nebude možné bez celkové změny smýšlení většinové společnosti. Bude zapotřebí nového biosférického etického systému, v němž by příroda neměla pro lidstvo smysl jen jako zdroj uspokojení materiálních potřeb. Lovelock zdůrazňuje, že největším nebezpečím pro lidstvo jsou tzv. „tři C“ – cars, cattle and chainsaw, tedy auta, dobytek a motorové pily.⁹⁴ V oblasti energetiky Lovelock podtrhuje význam stálých a bezpečných zdrojů energie. Na rozdíl od většiny ekologických skupin se však vyslovuje pro jednoznačné využívání jaderné energie, dokud nebude nalezen racionální a dlouhodobý zdroj obnovitelné energie. Uvádí, že jaderná energie neprodukuje emise a je především nezávislá na dovozu surovin.⁹⁵

Teorie Gaia pracuje s předpokladem, že řád, jakým lidstvo žije jako celek na Zemi, určuje tzv. logika Života. Veškeré činnosti, které mají prokazatelný ekologický dopad na životní prostředí jsou morálně závadné a odsouzené. Úloha jednotlivce pak v tomto procesu, kdy vše zdánlivě spěje k zániku, spočívá především v převzetí odpovědnosti za svoje činy. Důležité je změnit své myšlení, naučit se naslouchat přírodnímu řádu. Hypotéza nastiňuje určité možnosti, které by pomohly lidstvu šetrněji koexistovat se vší přírodní existencí. Současně ale hlásá, že devastace Země již dosáhla takového stupně, že na trvale udržitelný rozvoj je již pozdě.⁹⁶ Je zde patrná tendence k epikurejskému postoji – vše směřuje k zániku a je marné se proti tomuto řádu postavit. „Můžeme civilizovaně žít v závěťtří tragické dějinné nutnosti, dokud nedojde ke konečnému pádu.“⁹⁷

4.4. Bioregionalismus

S vývojem člověka, s jeho postupnou socializací a enkulturací⁹⁸ dochází k vytváření povědomí o domově. Domov však v tomto smyslu je nutné chápat jako soubor kulturních, společenských a folklorních tradic, které se vážou k místu, kde jedinec vyrůstal a k němuž tak získává specifický vztah. Chápání velikosti tohoto místa se pak značně rozšíří, když jedinec začne poznávat oblast zvanou region. Hranice regionu jsou utvářeny přírodními podmínkami a mění se podle nejrůznějších faktorů, např. dle bioty, charakteru krajiny,

⁹⁴ *Zelená svatozář*, s. 137.

⁹⁵ *Gaia vrací úder*, s. 178.

⁹⁶ *Gaia vrací úder*, s. 21.

⁹⁷ *Zelená svatozář*, s. 138.

⁹⁸ Enkulturační proces, při němž si jedinec osvojuje kulturu dané společnosti.

povodí či nadmořské výšky.⁹⁹ Po staletí byl pro obyvatele Eurasie typický způsob života v místě, sdružení v jednotlivé občiny. Občinu lze chápat jako smlouvu mezi lidmi a místní přírodou, její původ spadá až do neolitu.¹⁰⁰ Tito obyvatelé spravovali soukromé pozemky, na nichž provozovali zemědělskou činnost. Teritorium, které pro hospodářské využití vhodné nebylo, zůstalo zachováno pro nejrůznější rostlinné a živočišné druhy a stávalo se občasným zdrojem obohacení zemědělské stravy zvěřinou a rybami. Občiny regulovaly využívání těchto zdrojů, neboť jejich nadměrné čerpání by se dotklo všech členů dané občiny. Tento systém dobře fungoval do příchodu kolonialismu, imperialismu a tržní ekonomiky.¹⁰¹ S růstem individualistické etiky, způsobené především masovou urbanizací, automobilismem či technologickými inovacemi, dochází k postupnému zániku těchto lokálních komunit.¹⁰² Otevřením přístupových práv ke zdrojům dochází k jejich drancování mezinárodními korporacemi bez ohledu na dopad na životní prostředí – týká se to oceánského rybolovu, globálního koloběhu vody, vzduchu a úrodnosti půdy.¹⁰³

Praktickým krokem k naplnění bioregionalistických snah je decentralizace správy státu, neboť státní hierarchie připravila člověka o jeho sebeurčení.¹⁰⁴ Regionální politika a její reflexe potřeb obyvatel daného regionu, včetně jejich možnosti podílet se na rozhodování, se jeví jako přínosná. Už by se tak neměly opakovat situace, kdy došlo např. rozhodnutím centrálních orgánů k postavení skládek odpadu v daném místě, aniž by vůle místních obyvatel byla brána v potaz. Dále se pak jedná o obnovu sousedského života, ozelenění měst a spolupráce s lidmi z tzv. „třetího“ světa.

Klíčovým faktorem pro úspěch teorie bioregionalismu v praxi se zdá uvědomění si sounáležitosti k danému místu, převzetí odpovědnosti za něj a pěstování citu k veškerým jeho složkám – včetně těch biotických. Bude-li tato odpovědnost celosvětově chápána normou pro rozličné kultury, bude možno dosáhnout z původně lokálních snah o trvalou udržitelnost snahy vskutku globální. Jistý způsob ponaučení v lidském vztahu k přírodě si západní svět může vzít z původních kultur, často označovaných jako „primitivní“, které ale se svým skromným a udržitelným způsobem života „primitivními“ rozhodně nejsou.

⁹⁹ *Praxe divočiny*, s. 37.

¹⁰⁰ *Praxe divočiny*, s. 40 - 45.

¹⁰¹ *Praxe divočiny*, s. 39.

¹⁰² *Spor o ekonomický růst*, s. 132.

¹⁰³ *Praxe divočiny*, s. 44.

¹⁰⁴ *Praxe divočiny*, s. 53.

Zbytky takových kultur lze ještě nalézt na Aljašce, Sibiři či v Austrálii. Jejich přežití závisí na tom, zda průmyslová společnost, jenž je založena na nekritické víře v teorii kontinuálního a přímočarého vývoje,¹⁰⁵ bude ochotna akceptovat jejich kulturní odlišnost a ponechá jim jejich přirozené prostředí.

4.5. Revize ekonomického systému

4.5.1. Globální prostředí a ekonomický systém

Současné prostředí, ať již v rovině politické a ideologické, je velkou měrou ovlivňováno procesem globalizace. V ekonomické oblasti lze globalizaci dle definice chápat jako rostoucí vzájemnou ekonomickou závislost jednotlivých zemí, jakožto důsledek neustále rostoucích mezinárodních transakcí komodit, služeb a kapitálu. Impulsem pro vývoj globalizačního procesu byl přechod od systému pevných směnných kurzů vázaných na USD k systému kurzů volně plovoucích. To, společně s ropnou krizí v letech 1971 - 1973, v zásadě vytvořilo podmínky pro zvýšení dynamiky globalizace.¹⁰⁶ Tento proces však nelze nekriticky přijímat jako pouhý důsledek ekonomického vývoje, neboť s sebou přináší četné negativní jevy. Globalizace především urychlila koncentrační a monopolizační procesy, globální trh ovládají ekonomicky silné nadnárodní společnosti, což vede nejen k redukci vlivu národní hospodářské politiky,¹⁰⁷ ale i k jednostrannému prosazování zájmů těchto organizací, často bez ohledu na zájmy ekologické, sociální či národní. Dochází-li pak k nedostatečně kritickým vyhodnocováním statistik ekonomického růstu, může docházet ke značným zkreslením, zobecňováním a podceňováním jiných, často závažných jevů. Problematickou oblastí je pak především nerovnoměrná distribuce příjmů mezi obyvatelstvo, patrná především v globálním měřítku. Dochází tak ke zvětšování rozdílů mezi bohatými státy severu a chudým jihem, k růstu absolutně chudých lidí.

4.5.2. Ekonomický růst a jeho vyjadřování pomocí ukazatele HDP

S ohledem na uvedené skutečnosti bývá často předmětem sporů ukazatel HDP (hrubý domácí produkt), který se za účelem mezinárodního srovnání používá pro měření

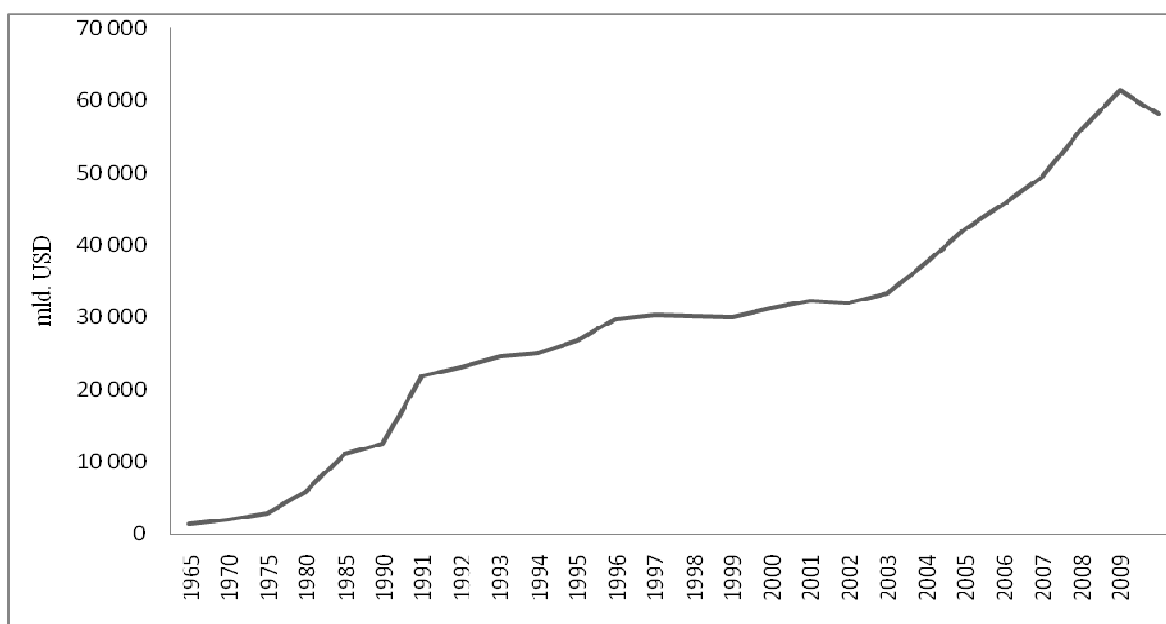
¹⁰⁵ *Praxe divočiny*, s. 71.

¹⁰⁶ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 8.

¹⁰⁷ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 11.

ekonomické výkonnosti jednotlivých zemí. Diskutabilní je především jeho používání místo ukazatele HNP,¹⁰⁸ což se, zejména v současném globalizovaném světě, ukazuje jako opodstatněné.¹⁰⁹ HDP se stal rovněž terčem kritiky za to, že nedostatečně zohledňuje následky ekologických havárií a čerpání přírodních zdrojů. Paradoxně jej tyto jevy mohou zvyšovat. Vývoj celosvětového HDP zobrazuje graf 2.

Graf 2: Vývoj celosvětového HDP v letech 1965 – 2009 v mld. USD

Zdroj: Worldbank, *GDP (current US\$)*.

I přes skutečnost, že celkový HDP vykazuje značné přírůstky v čase a globální ekonomická síla pronikavě roste, někteří autoři přijímají spojitost mezi ekonomickým růstem a společenským blahem skepticky.¹¹⁰ Jiní autoři naopak v růstu bohatství spatřují přínos či způsob řešení ekologických problémů.¹¹¹

¹⁰⁸ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 84.

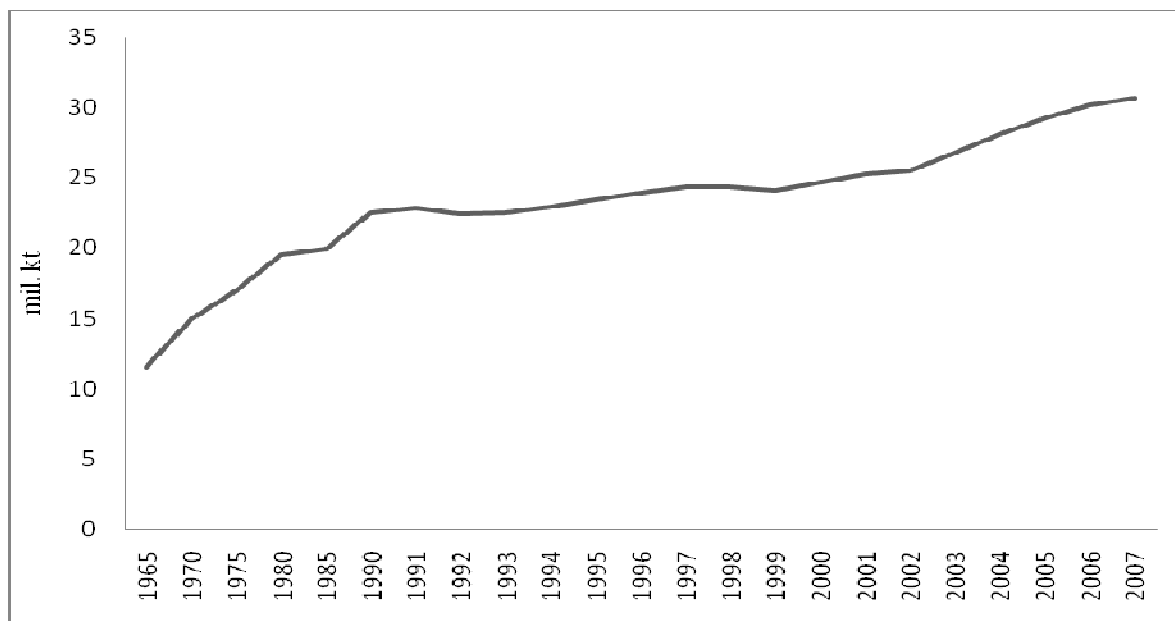
¹⁰⁹ Hrubý domácí produkt (HDP) představuje objem finální produkce vyprodukované na území daného státu za dané časové období, zpravidla za rok. V současnosti, kdy nemalé množství podnikatelských subjektů provozuje své pobočky v zahraničí, často v rozvojových zemích, kde především těží z levné pracovní síly, je použití HDP problematické. Vzniká tak zkreslení, neboť zisky z finální produkce se sice evidují do HDP dané země, ale ve skutečnosti jsou transferovány jinam. Naproti tomu hrubý národní produkt (HNP) tuto skutečnost zohledňuje.

¹¹⁰ *Spor o ekonomický růst*, s. 31.

¹¹¹ *Modrá, nikoli zelená planeta*, s. 70.

Graf 3 zachycuje růst emisí oxidu uhličitého (CO₂), což je jeden ze skleníkových plynů. Porovnáním s vývojem HDP (viz graf 2) lze vysledovat určitý vzrůstající trend obou hodnot, jak HDP, tak emisí CO₂. Otázkou však zůstává, zda lze hledat mezi těmito jevy příčinnou souvislost.

Graf 3: Vývoj emisí CO₂ v letech 1965 - 2007 v mil. kt

Zdroj: Worldbank, *CO₂ emissions (kt)*.

V globálním měřítku tak nebylo dosaženo konsensu v diskusi o tom, zda je ekonomický růst zcela žádoucí, či nikoliv. Kritika namítá, že ekonomický růst sice rozšiřuje možnosti spotřebitele, tzn. rozšiřuje počet na trhu disponibilních výrobků, nicméně rozšiřuje jen ty možnosti, které má člověk na výběr v roli spotřebitele.¹¹² Ekonomický růst tak není postačující podmínkou pro růst společenského blaha,¹¹³ a to především v nemateriální rovině. Je-li pak vyjadřován ekonomický růst pomocí HDP, nedochází k morálnímu rozlišování činností na „dobré“ a „špatné“. Do kalkulace se tak započítávají všechny úkony, které přinášejí přidanou hodnotu. Veškeré volnočasové aktivity, bezplatná péče o nemocné, práce v domácnosti či výchova dětí se tak v kalkulaci

¹¹² *Spor o ekonomický růst*, s. 22.

¹¹³ *Spor o ekonomický růst*, s. 31.

HDP nikterak neprojevují.¹¹⁴ Pro ilustraci tohoto faktu lze uvažovat dvě hypotetické společnosti. V první společnosti je vysoká spotřeba potravin, alkoholických i tabákových výrobků. Členové této společnosti jsou vůči sobě vzájemně neteční, velký počet dětí je v diagnostických ústavech, staří lidé jsou umístováni v domovech seniorů, kde o ně pečují sociální pracovníci. Ve druhé společnosti naopak lidé žijí zdravým životním stylem, věnují se dobrovolné veřejné práci, výchově dětí a pečují o staré lidi. Z hlediska tvorby HDP je pak výkonnější první společnost, což pochopitelně může vést k určitému nedocenení činností, které sice nemají tržní charakter, ale vykazují jiné, nemateriální, kvality.

4.5.3. Alternativní ukazatele měření ekonomické výkonnosti

Neschopnost HDP zachytit do svého hodnocení některé zvlášť negativní jevy vedla k formulaci celé řady alternativních či doplňujících ukazatelů. Některé z nich dosáhly poměrně vysokého stupně propracovanosti:¹¹⁵

1) index lidského rozvoje HDI (Human Development Index) – který kombinuje střední délku života, vzdělání a příjem vyjádřený v HDP na obyvatele do jednoho souhrnného ukazatele HDI. V zásadě tak tento index ukazuje vztah mezi materiálním bohatstvím a lidským rozvojem.¹¹⁶ Údaje jsou každým rokem zveřejňovány ve Zprávě o lidském rozvoji.

Tabulka 1: Pořadí zemí dle ukazatele HDI v roce 2009

Umístění	Stát	Umístění	Stát
1.	Norsko	6.	Lichtenštejnsko
2.	Austrálie	7.	Nizozemí
3.	Nový Zéland	28.	Česká republika
4.	USA	89.	Čína
5.	Irsko	169.	Niger

Zdroj: United Nations Development Programme, *Statistics Human Development Index*.

Z tabulky 1 vyplývá, že nejvyššího stupně lidského rozvoje je dosahováno v Norsku, Austrálii a Novém Zélandu, ačkoliv se tyto státy neumístily na nejvyšších příčkách dle dosahovaných hodnot HDP (viz tabulka 2). Tuto skutečnost lze interpretovat

¹¹⁴ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 85.

¹¹⁵ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 85.

¹¹⁶ United Nations Development Programme, *Statistics Human Development Index*.

tak, že ukazatel HDP nemusí být jediným a postačujícím ukazatelem pro hodnocení společenského blaha, především v rovině nemateriální.

Tabulka 2: Pořadí zemí dle ukazatele HDP v roce 2009

Umístění	Pořadí zemí dle HDP	Umístění	Pořadí zemí dle HDP
1.	USA	16.	Nizozemí
2.	Japonsko	23.	Norsko
3.	Čína	37.	Irsko
4.	Německo	41.	Česká republika
5.	Francie	53.	Nový Zéland

Zdroj: Worldbank, *Gross domestic product 2009*.

HDP je tak ukazatelem hodnotící spíše materiální, kvantifikovatelnou, část ekonomických činností. Problematika jeho používání spočívá především v jeho neschopnosti postihnout i další jevy, které vznikají jako důsledek těchto činností. Ukazuje se však nesmírně složité, jak tyto jevy kvantifikovat a do hodnocení je zahrnout. Avšak fakt, že HDP nelze použít jako jediný instrument pro rozhodování, je zřejmý.

2) index udržitelného ekonomického blahobytu ISEW (Index of Sustainable Economic Welfare) – tento ukazatel pro kalkulaci používá jako základ výdaje na spotřebu, které přebírá z výpočtu HDP. Tento základ je dále podroben úpravám, které se snaží zachytit skutečnosti, které do HDP standardně zahrnovány nejsou (znehodnocování životního prostředí, čerpání přírodního bohatství, defenzivní¹¹⁷ a nedefenzivní výdaje).¹¹⁸

Otázka záchrany životního prostředí Země se tak pochopitelně neomezuje jen na změnu v systému kalkulace ekonomické efektivity, kterou primárně reprezentuje ukazatel HDP, nicméně lze na něm vysledovat jistý nepřirozený vztah, jaký průmyslová společnost chová vůči mimolidskému světu. Ukazuje se, že podporovat znehodnocování přírodního bohatství za účelem dosažení zisku není v zájmu lidstva. Tradiční měření ekonomické výkonnosti tak nemusí být jediným ukazatelem, na jehož základě dochází k rozhodováním. Jeho doplnění dalšími ukazateli, které hodnotí ekonomickou činnost

¹¹⁷ Defenzivní výdaje jsou ty výdaje, které jsou vynakládány na udržení úrovně životního stylu jedince, např. náklady na dojíždění, na vzdělání.

¹¹⁸ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 86.

s ohledem na sociální či ekologickou oblast, může poskytnout mnohostrannější zachycení skutečnosti.

4.6. Ekologické zemědělství

4.6.1. Kritika konvenčního způsobu zemědělství

Počátky zemědělství spadají do doby kolem 9000 let př. n. l. kdy začali lovci-sběrači v oblasti Blízkého východu domestikovat první zvířata a pěstovat pšenici. Tento způsob obživy si začala osvojovat stále větší část lidstva, což následně vyústilo v tzv. neolitickou revoluci, která vnesla do života tehdejší lidské společnosti zdánlivou stabilitu a bohatství. Zemědělský způsob života vyžadoval setrvávat na jednom místě a vzájemně spolupracovat, což nepochybně vedlo k prvotním formám organizace lidské společnosti – městům a posléze státům.¹¹⁹ Řád nyní už netvoří příroda, nýbrž stát.¹²⁰

Zemědělství a jeho dlouhá tradice se po dlouhá tisíciletí spoléhá na monokulturu jednoletých plodin, nicméně jako mnohem přínosnější se jeví „zemědělství založené na rozmanitých a trvalých plodinách.“¹²¹ Tato kultivace, přetváření původních druhově rozmanitých systémů na systémy monokulturním, je odklonem od původního přirozeného procesu. Svět se tak posouvá do zjednodušené dualistické roviny: obděláný a neobděláný, starý a mladý.¹²²

Tak jako příchod zemědělství položil základy pro rozvoj prvních civilizací, zvyšování zemědělské produktivity ve 20. století umožnilo vytvoření potřebných podmínek ke vzniku moderní globální společnosti.¹²³ Tato skutečnost se pak odrazila ve zhoršení stavu životního prostředí v celosvětovém měřítku. „Zemědělství, zejména intenzivní, vysoce koncentrovaná a specializovaná zemědělská produkce, jejímž cílem je maximalizace výnosů hodnocená pouze tržními výsledky, patří mezi nejvýraznější znečišťovatele, a to především vzhledem ke svému plošnému charakteru.“¹²⁴ Již od samého svého zavedení má zemědělství mnoho enviromentálních důsledků. Původní ekosystémy

¹¹⁹ Reader's Digest výběr, *Zaniklé civilizace*, s. 20.

¹²⁰ *Praxe divočiny*, s. 104.

¹²¹ *Praxe divočiny*, s. 101.

¹²² *Praxe divočiny*, s. 102.

¹²³ Worldwatch Institute, *Stav světa na přelomu tisíciletí*, s. 191 (dále citováno jako *Stav světa na přelomu tisíciletí*).

¹²⁴ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 39.

ustupují novým agroekosystémům, samotné pěstování hospodářských plodin zasahuje do původních přírodních procesů.¹²⁵ Současné průmyslové zemědělství vyznačující se vysokým stupněm mechanizace, zcela změnilo charakteristický krajinný ráz. Neustále zvyšování půdní úrodnosti však s sebou nese i celou řadu negativních aspektů, mezi které patří především půdní a větrná eroze,¹²⁶ ztráta úrodného humusu či ničení půdních společenstev – edafonu. V současnosti se o zemědělství hovoří rovněž i v souvislosti s globální změnou klimatu, neboť zemědělská výroba je významným zdrojem skleníkových plynů – 18 % emisí pochází ze zemědělství (např. z dopravy jen 14 %) a produkuje rovněž i 65 % oxidu dusného a 37 % metanu.¹²⁷ Konvenční způsob zemědělství rovněž čelí kritice za to, že nerovnoměrně distribuje celosvětové zásoby potravin. I přes skutečnost, že během 20. století stouply výnosy obilovin bezmála pětinašobně, trpí 840 miliónů lidí v rozvojových zemích podvýživou a hladem.¹²⁸

Úlohu zemědělství lze považovat v globálním kontextu v otázkách ekologických, sociálních a ekonomických za zcela zásadní. Všichni obyvatelé světa jsou závislí na přísunech potravin a cca 42 % ekonomicky aktivních obyvatel je v zemědělství zaměstnáno.¹²⁹

4.6.2. Podstata ekologického zemědělství

Ekologické zemědělství lze považovat jako jednu z alternativ ke konvenčnímu způsobu zemědělství. Je to takový systém obhospodařování půdy, v němž je zakázáno používat chemické látky, které mají negativní vliv na životní prostředí. Kromě produkce kvalitních potravin se klade důraz na welfare chovaných zvířat,¹³⁰ což v praxi znamená, že veškeré klecové a jiné způsoby chovu, při kterých jsou zvířata vystavena nedostatku prostoru, jsou v systému ekologického zemědělství zákonem zakázána. Farmy hospodařící ekologickým způsobem rovněž vycházejí z tzv. uzavřeného koloběhu.¹³¹ Jednotlivá hospodářství si zajišťují krmiva pro chovaná zvířata pouze z vlastní rostlinné produkce. Odpad z živočišné produkce je pak zpracován jako hnůj a využívá se ke hnojení

¹²⁵ *Podmaněná planeta*, s. 56.

¹²⁶ Hnutí DUHA, *Zemědělství*.

¹²⁷ *Podmaněná planeta*, s. 57.

¹²⁸ *Stav světa na přelomu tisíciletí*, s. 193.

¹²⁹ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 128.

¹³⁰ Welfare je zajištění optimálních životních podmínek chovaných zvířat.

¹³¹ ŠÁNOVÁ, P. Ústní sdělení. ČZU v Praze. 17. února 2010.

pěstovaných rostlin. Díky tomu je každá farma, hospodařící v systému ekologického zemědělství, zcela soběstačnou jednotkou. Potřebné vstupy pro rostlinnou a živočišnou výrobu jsou realizovány pouze z vlastních zdrojů a vstupy z vnějšího prostředí jsou tak zcela minimalizovány.

Důležitým principem ekologického zemědělství je respektování života ve všech jeho formách a celostní chápání přírody. Správné metody ekologického zemědělství přispívají ke zvyšování biodiverzity daného prostředí. Upřednostňováním původních druhů rostlin a živočichů se předchází introdukci druhů nepůvodních. Jelikož je v tomto systému hospodaření zakázáno použití chemických prostředků (např. pesticidů), musí farmáři proti škůdcům bojovat především metodami biologické ochrany, spočívajícími v zavádění přirozených nepřátel škůdců a plevelů. Nepoužívání pesticidů tak má příznivý vliv na rozvoj fauny.¹³² Celkově je vzájemná propojenost farmy a okolního prostředí mnohem větší než u konvenčních hospodářství. Důležitým argumentem svědčícím pro ekologické zemědělství je především fakt, že ekologicky hospodařící subjekty celkově produkují mnohem méně emisí uhlíku, čímž mohou v budoucnu hrát roli při snižování dopadu klimatických změn. Dle provedené studie Výzkumného ústavu pro ekologické zemědělství (FiBL) jsou v systémech ekologického zemědělství emise skleníkových plynů vyprodukovaných z hektaru půdy až o 32 % nižší než v konvenčních systémech používající minerální hnojiva.¹³³

4.6.3. Ekologické zemědělství ve světě a v České republice

Tabulka 3: Vývoj ekologicky obhospodařované půdy v jednotlivých světadílech (2005 - 2008)

Světadíl	Ekologicky obhospodařovaná půda [mil. ha]			
	2005	2006	2007	2008
Asie	2,7	3	2,9	3,3
Afrika	0,5	0,7	0,9	0,9
Evropa	6,7	7,2	7,6	8,2
Střední a Jižní Amerika	5,1	5	6,4	8,1
Severní Amerika	2,2	2,2	2,2	2,4
Oceánie	12	12	12	12,1
Svět celkem	29	30	32	35

Zdroj: Research Institute of Organic Agriculture, Organic Agriculture in the Regions.

¹³² Generální ředitelství pro zemědělství a rozvoj venkova při Evropské komisi, *Biodiverzita*.

¹³³ Tamtéž.

Rozloha ekologicky obhospodařované půdy se v globálním měřítku neustále zvětšuje (viz tabulka 3). Zeměmi s největšími rozlohami ekologicky obhospodařované jsou Austrálie, Argentina a Čína. K roku 2008 tak po celém světě ekologicky hospodaří 1,4 milionu producentů¹³⁴ na cca 35 milionech ha, což odpovídá podílu asi 0,84 % z celkové výměry zemědělské půdy.¹³⁵ Důvodem této neustále se zvětšující rozlohy je pak především rostoucí zájem o produkty ekologického zemědělství – biopotraviny. Ačkoliv se biopotraviny oproti běžným potravinám vyznačují vyšší cenou, ukazuje se, že stále více spotřebitelů je ochotno koupit podpořit výrobek, jehož výroba má na životní prostředí minimální negativní vliv.

Situace v České republice tak v zásadě sleduje globální trend vyznačující se rostoucí rozlohou ekologicky obdělávané půdy a zvyšujícím se počtem subjektů, které v tomto systému hospodaří.

Tabulka 4: Vývoj výměry půdy v systému ekologického zemědělství v České republice (2005 - 2009)

Rok	Výměra zemědělské půdy v EZ [ha]	Podíl ze ZPF [%]	Počet subjektů EZ
2005	254 982	5,98	829
2006	281 535	6,61	963
2007	312 890	7,35	1 318
2008	341 632	8,04	1 946
2009	398 407	9,38	2 689

Zdroj: Ministerstvo zemědělství ČR, Vývoj výměry zemědělské půdy v ekologickém zemědělství ČR.

K 31. 12. 2009 tak v České republice bylo evidováno na 2 689 subjektů ekologicky hospodařících na 398 407 ha. To odpovídá 9,38 % z rozlohy zemědělského půdního fondu země, čímž Česká republika převyšuje průměrnou hodnotu zemí EU.

Potenciál rozvoje alternativních systému zemědělství je tak v celkovém globálním kontextu znatelný. Rozloha ekologicky využívané půdy se neustále zvětšuje. Zcela zásadní

¹³⁴ Z toho až 340 000 jich hospodaří v Indii, 180 000 v Ugandě a 130 000 v Mexiku. V Africe se pak nachází více než třetina ekologických producentů. Viz Research Institute of Organic Agriculture, *Key Results*.

¹³⁵ Research Institute of Organic Agriculture, *35 Million Hectares of Organic Agricultural Land World-wide*.

je pak skutečnost, že tento trend není fixován jen na Evropu či Severní Ameriku. I v rozvojových zemích se ukazuje, že alternativní způsoby hospodaření se mohou prokázat jako výhodné. Ekologický způsob produkce se rovněž nejvíce blíží myšlence trvale udržitelného zemědělství – především díky ohledu na environmentální, sociální a ekonomickou oblast.¹³⁶ Klíčovou roli tak do budoucna mohou sehrát vlády jednotlivých států, zejména v otázce dotační politiky. Nelze rovněž opomíjet ani roli spotřebitele, od něhož je vyžadována především ekologická uvědomělost, vědomí, že nákupem bioproduktu přispívá k udržitelnému způsobu hospodaření.

Ekologické zemědělství lze pak nahlížet jako znovuoživení úzké souvislosti mezi člověkem a přírodou. Zemědělec, který tímto způsobem hospodaří, se musí spoléhat na harmonii mezi ním a prostředím. Důležitou roli rovněž sehrává znalost přirozených procesů, respektování přírodních zákonitostí a úcta ke všem životním formám.

4.7. Trvale udržitelný rozvoj

4.7.1. Exponenciální růst jako rizikový faktor

Neustálý exponenciální růst, ať už se jedná o růst lidské populace, výroby potravin, průmyslové produkce, či znečišťování planety, způsobuje, že ekonomika lidstva se již blíží k hranici, kdy přírodní zdroje nebudou schopny uspokojovat společenské potřeby. Tato homeostatická hranice, vyjadřující kritické hodnoty koexistence společnosti a životního prostředí, není zcela známa, nicméně existuje celá řada důkazů svědčících o tom, že současný stav se již v její blízkosti nachází.¹³⁷ Neustálý růst je však v zásadě hnací silou globálního systému a jeho kořeny lze hledat hluboko v lidské kultuře.¹³⁸ Na základě těchto skutečností lze pak předpokládat, že při hledání cest k udržitelnému rozvoji bude nutné překonat zavedené způsoby jednání, a to v celospolečenském a globálním kontextu.

Jako příčinu exponenciálního růstu označují autoři Meadows a Meadowsová¹³⁹ především lidskou populaci a průmyslový kapitál, jakožto dva sebereprodukující faktory. Růst těchto primárních faktorů pak způsobuje akceleraci růstu dalších faktorů, např. znečišťování životního prostředí, produkce potravin či spotřeba energií. „Populace a

¹³⁶ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 134.

¹³⁷ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 135.

¹³⁸ MEADOWS, Donella H., MEADOWS, Dennis L., RANDERS J., *Překročení mezí*, s. 39 (dále citováno jako *Překročení mezí*).

¹³⁹ *Překročení mezí*, s. 46.

kapitál¹⁴⁰ jsou schopny růst exponenciálně, a jak rostou, vyžadují a podporují růst materiálových a energetických průtoků a produkci znečištění a odpadů. [...] A je to skutečnost pozorovaná – lidská populace, výroba kapitálu a toky energie a materiálů, které je udržují, mohutně rostou po staletí.”¹⁴¹

4.7.2. Trvale udržitelný rozvoj jako priorita

I přes to, že někteří autoři varují, že devastace životního prostředí dosáhla takového stupně závažnosti, že je v zásadě na realizaci trvalé udržitelného rozvoje již pozdě,¹⁴² je zapotřebí hledat strategie dlouhodobě možného setrvání lidstva na planetě. Trvale udržitelný rozvoj byl Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj definován jako rozvoj, který uspokojuje potřeby generací současných, aniž by docházelo k ohrožení uspokojování potřeb generací budoucích.¹⁴³ V zásadě lze konstatovat, že tato idea trvalé udržitelného rozvoje je v přímém rozporu s tradičním ekonomickým přístupem, který je založen na neustálém růstu a přiřčení práv ke zdrojům generaci současné.¹⁴⁴ Ukazuje se, že současný socioekonomický systém společnosti je ve své současné podobě dlouhodobě neudržitelný a bude jej nutné změnit. Tato změna struktury si především vyžádá změnu informačních vazeb, od které se pak budou odvíjet změny další. Svým rozsahem a strukturální hloubkou změn bude tato transformace podobná zemědělské či průmyslové revoluci.¹⁴⁵ Prioritou je dosažení stavu trvalé udržitelnosti a udržitelné společnosti, která „by měla zájem na kvalitativním rozvoji, ne na fyzické expanzi. Používala by materiálního růstu jako uváženého nástroje a ne jako věčného imperativu. [...] A až by jakýkoliv fyzický růst splnil svůj účel, byl by zastaven.“¹⁴⁶

S ohledem na současnou situaci je nutné, aby pozvolný přechod ke stavu trvalé udržitelnosti především zajistil:¹⁴⁷

- 1) spravedlivý způsob rozdělování příjmů;
- 2) participaci všech obyvatel na vykonávání moci;

¹⁴⁰ Kapitálem v tomto pojetí autoři označují fyzický kapitál, tzn. budovy, strojní zařízení a jiné nástroje produkující statky a služby.

¹⁴¹ *Překročení mezí*, s. 47-48.

¹⁴² *Gaia vrací úder*, s. 21.

¹⁴³ SHAH, A., *Sustainable Development*.

¹⁴⁴ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 7.

¹⁴⁵ *Překročení mezí*, s. 212-213.

¹⁴⁶ *Překročení mezí*, s. 220.

¹⁴⁷ *Překročení mezí*, s. 244.

3) racionální využití přírodních zdrojů – intenzita těžení těchto zdrojů nesmí překročit hranice jejich regenerace, tzn. schopnost jejich obnovy. Musí být kladen důraz na recyklaci zdrojů (voda, minerály) a hledání obnovitelných zdrojů energie. Fosilní paliva by se měla používat s nejvyšší možnou účinností;¹⁴⁸

4) regenerativní zemědělství – jedná se především o formy ekologického zemědělství, vyznačující se vyšší šetrností vůči životnímu prostředí. Ekologický způsob hospodaření je zcela v souladu se strategií trvalé udržitelného rozvoje, na rozdíl od konvenčních systémů zemědělství, založených na intenzivním využívání půdy s dalekosáhlými ekologickými následky;

5) ekonomiku, jež je prostředkem, nikoliv cílem – v obecné rovině je hospodářský růst v souvislosti se zlepšením kvality života, ale nepodává žádnou informaci o tom, jakým způsobem je tohoto růstu dosahováno a jaký subjekt z něj profituje.¹⁴⁹ Nově definovaná ekonomika se neorientuje jen na materiální růst, nýbrž zohledňuje další faktory, především pak stav životního prostředí a míru celkového lidského rozvoje;

6) decentralizaci ekonomické a politické moci – tento požadavek souvisí s předáním větší míry zodpovědnosti a pravomocí regionálním orgánům a uskupením. Předpokládá rozvoj sousedských vztahů, lokální snahy o hledání racionálních opatření i převzetí odpovědnosti za dané místo dle teorie bioregionalismu. V opačném případě totiž centralizovaná moc „přeměňuje centrum společnosti na exkluzivní, výlučnou oligarchickou moc, periferie se proto od centra vzdalují a společnost se rozpadá na sociální světy.“¹⁵⁰

V duchu hluboké ekologie je však nutné docílit i změn v samotných postojích každého jednotlivce, které pochopitelně nijak nelze kvantifikovat či vytyčit praktický postup, podle něhož by bylo možno takových změn dosáhnout. Společnost nutně potřebuje přijmout a artikulovat své nemateriální potřeby a najít způsoby, jak je uspokojit.¹⁵¹ Je nutné hledat způsoby, které by společnost vymanily z její závislosti na materiálním přebytku, který je často chápán jako jediný účinný instrument při řešení problémů. Taková změna se pochopitelně neobejde bez celospolečenské myšlenkové obrody, změny

¹⁴⁸ *Překročení mezí*, s. 233.

¹⁴⁹ STRANGE, T., BAYLEY, A., *Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment*.

¹⁵⁰ BĚLOHRADSKÝ, V., *Čas dluhů*. Salon, s. 5.

¹⁵¹ *Překročení mezí*, s. 235.

systemových struktur, především pak celkové změny současného společenského klimatu, které v lidech spíše vyvolává soutěživost a individualismus¹⁵² než zodpovědnost a jiné lidské kvality. Zůstává však otázkou, zda lidstvo bude schopno mobilizovat veškeré své prostředky k dosažení udržitelného stavu. Zda bude ochotno vzít na vědomí, že právem na životní prostor disponují i ostatní životní formy. Klíčovým faktorem bude především spolupráce všech zemí v globálním měřítku,¹⁵³ schopnost překonávat kulturní a ideologické rozdíly. Skutečnost, že se však budou muset provést taková opatření, která jsou v přímém rozporu s dosavadní zkušeností lidstva, je však zcela zřejmá.

¹⁵² *Překročení mezí*, s. 251.

¹⁵³ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 135.

5. Závěr

Současný svět se tak nachází v situaci, kdy civilizace svými zásahy velmi negativně ovlivňuje životní prostředí Země. Neustále rostoucí hmotné nároky lidstva, jeho početnost a ve své podstatě i převládající životní styl se tak jeví jako příčiny tzv. ekologické krize. Na jedné straně tak stojí stále stupňovaná spotřeba, na straně druhé omezenost přírodních zdrojů. To v zásadě vede k hrubému narušení autoregulační schopnosti Země a její rovnovážné soustavy. Příčiny, které k tomuto stavu vedly, však nelze hledat v posledních desetiletích. Kořeny ekologické krize, tedy kritického stavu mezi civilizací a životním prostředím Země, sahají až do samého počátku lidské společnosti.

V době tzv. neolitické revoluce, kdy si většina lidské populace osvojila nový způsob obživy – zemědělství, se před lidským druhem otvírají zcela nové perspektivy. Nově se objevuje dělba práce, kterou je potřeba nějakým způsobem organizovat (vznik vládnoucí vrstvy), čímž de facto vznikají první státní útvary, především v oblasti Středomoří, Mezopotámie a Číny. Život ve státních strukturách však přináší postupnou izolaci lidského individua, neboť určujícím faktorem již není příroda, nýbrž stát¹⁵⁴ a jeho normy.

Současné evropské myšlení, jakož i soudobá modernost, vychází především z odkazu antiky, který byl často nedostatečně kriticky přijímán.¹⁵⁵ S prvními řeckými filozofy, v době někdy od 7. století př. Kr., se do centra zájmu dostává především člověk sám. Příroda je nyní chápána jako pouhý materiál (tzv. „hylé“), přičemž úlohou člověka je hledat způsoby jeho zpracování.¹⁵⁶ V takovéto společnosti se pak vedoucí úlohy v nejrůznějších činnostech chápe muž, přičemž ženský princip je chápán jako cosi druhořadého. Druhořadé postavení žen je pak jen výsledkem panského postoje, vyznačující se útliskem nejen žen, ale i mimolidské existence, přírody.¹⁵⁷

Lidské nazírání přírody jako pouhého zdroje surovin pak umocnilo období tzv. vědecko-technické revoluce, probíhající zhruba od počátku 18. století. S rozvojem empirických věd se do centra pozornosti dostává lidský rozum. Nové vědní disciplíny si

¹⁵⁴ *Praxe divočiny*, s. 104.

¹⁵⁵ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 107.

¹⁵⁶ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 111.

¹⁵⁷ *Zelená svatozář*, s. 127.

v zásadě kladou za cíl ovládnout přírodu.¹⁵⁸ Instrumentem, který člověku dal možnost svých cílů dosahovat, se stala technika. Člověk se stále vymaňuje z přírody a stává se nyní racionálně-pragmaticky jednající bytostí, která přírodu využívá jako zdroj surovin pro neustále rostoucí průmyslovou civilizaci.

Ani současná společnost nedokáže nalézt k přírodě jiný vztah a lze konstatovat, že lidské odcizení přírodní existenci v zásadě pokračuje. Pokročilá dělba práce a specializace vědních oborů nejrůznějšího druhu vzala člověku holistické povědomí o světě a jeho zájem zaměřuje pouze na dílčí část reality. Při individualistickém způsobu života, který je pro průmyslovou společnost charakteristický, je pak jedinci osud lidstva lhostejný.¹⁵⁹ Rovněž ekonomický systém, především pak uplatňování tradičních ekonomických teorií v praxi, vykazuje závažné nedostatky. Z dlouhodobého hlediska nelze již materiální růst a neustále rostoucí spotřebu chápat jako řešení problémů lidstva. Postavení jedince v tomto světě tak může být určováno dvěma základními směry. Člověk si může uvědomit, že jeho život je v zásadě dluh vůči světu a svými činy se jej pokusí splatit. Druhou možností je konzumismus, tedy pokušení tento dluh nesplatit a prožít život individualistickým způsobem.¹⁶⁰ Tradiční ekonomická teorie a individualismus tak odporují myšlence trvale udržitelného rozvoje, která je založena na ohledu na potřeby generací budoucích a jako taková především nabádá k úctě ke všem životním formám, globální lidské rovnosti a racionálnímu využívání přírodních zdrojů. Má-li být však idea trvale udržitelného rozvoje úspěšná, je především nutná globální součinnost všech zemí,¹⁶¹ a to i přes veškeré kulturní a ideologické rozdíly.

Ekologickou krizi tak lze chápat jako vyústění nepřírozeného procesu odcizování se člověka přírodě. Má-li být existence lidstva z dlouhodobé perspektivy udržitelná, je nutné provést celou řadu hlubokých změn, ať už v oblasti technologické, ekonomické, sociální, či především morální. Vědomí člověka o jeho začlenění ve větším celku, schopnost předvídat důsledky veškeré činnosti a v neposlední řadě respektování ostatních životních forem a přírody jako takové – to vše bude rozhodovat o tom, zda se lidstvo dokáže s touto novodobou výzvou vypořádat.

¹⁵⁸ BĚLOHOUBEK, M., *Význam výuky ekofilosofie na ČZU.*

¹⁵⁹ *Filosofie tváří v tvář zániku*, s. 291.

¹⁶⁰ BĚLOHRADSKÝ, V., *Čas dluhů*. Salon, s. 1.

¹⁶¹ *Ekonomika agrárního sektoru*, s. 135.

6. Seznam použitých zdrojů

ANDĚRA, Miloš. *Encyklopedie naší přírody*. 1 vyd. Praha: Slovart, 2000. 176 s. ISBN 80-7209-231-6.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Čas dluhů*. Salon: Literární a kulturní příloha. 13. ledna 2011.

BRČÁK, Josef, SEKERKA, Bohuslav. *Makroekonomie*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 292 s. ISBN 978-80-7380-245-5.

BRIGGS, Asa, HALL, Angus, HAWKES, Nigel a kol. *Kdy, kde, proč & jak se to stalo*. 1. vyd. Praha: Reader's Digest výběr, 1997. 448 s. ISBN 80-902069-6-4.

GORE, Al. *Země na misce vah*. 2. vyd. Praha: Argo, 2000. 374 s. ISBN 80-7203-310-7.

HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly: Život jako náboženský experiment*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 257 s. ISBN 978-80-7422-051-7.

JAROŠ, Filip. Náboženství ateistické vědy. *Respekt*. 2010, roč. 21, č. 7, s. 71-73. ISSN 9-770862-654000-07.

KLAUS, Václav. *Modrá, nikoli zelená planeta*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2009. 212 s. ISBN 978-80-7363-243-4.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 204 s. ISBN 80-85850-86-9.

LEOPOLD, Aldo. *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*. 1. vyd. Tulčák: ABIES, 1995. 269 s. ISBN: 80-88699-13-4.

LOVELOCK, James. *Gaia vrací úder*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 196 s. ISBN 978-80-200-1687-4.

MACHOVEC, Milan. *Filosofie tváří v tvář zániku*. 2. vyd. Praha: Akropolis, 2006. 392 s. ISBN 80-86903-16-8.

MEADOWS, Donella H., MEADOWS, Dennis L., RANDERS, Jorgen. *Překročení mezí: Konfrontace globálního kolapsu s představou trvale udržitelné budoucnosti*. 1. vyd. Praha: ARGO, 1995. 319 s. ISBN: 80-85794-83-7.

MISHAN, Ezra J. *Spor o ekonomický růst*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-901424-3-5.

MOLDAN, Bedřich. *Podmaněná planeta*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 419 s. ISBN 978-80-246-1580-6.

NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1. vyd. Tulčák: ABIES, 1996. 310 s. ISBN 80-88699-09-6.

PRIMACK, Richard B., KINDLMANN, Pavel, JERSÁKOVÁ, Jana. *Biologické principy ochrany přírody*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 349 s. ISBN 80-7178-552-0.

READER'S DIGEST ASSOCIATION. *Zaniklé civilizace*. 1. vyd. Praha: Reader's Digest výběr, 2003. 320 s. ISBN 80-86196-65-8.

SNYDER, Gary. *Praxe divočiny*. 1. vyd. Praha: Mat' a, 1999. 202 s. ISBN 80-85905-65-5.

SVATOŠ, Miroslav a kol. *Ekonomika agrárního sektoru*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2008. 168 s. ISBN 978-80-213-1846-5.

Worldwatch Institute. *Stav světa na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Hynek, 2000. 380 s. ISBN 80-86202-79-8.

Internetové zdroje:

BĚLOHOUBEK, Miloš. *Význam výuky ekofilosofie na ČZU* [online]. Agris – agrární www portál. [cit. 2011-02-05]. Dostupný z WWW:

<<http://www.agris.cz/vyzkum/detail.php?id=104976&iSub=566&PHPSESSID=3e>>.

Český statistický úřad, *Hrubý domácí produkt* [online]. 2011. [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ghdp031110_rok10.xls>.

Český statistický úřad. *Výdaje na ochranu životního prostředí 1986 – 2009* [online]. Aktualizováno dne: 30.9. 2010. [cit. 2011-03-01]. Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vydaje_na_ochranu_zivotniho_prostredi>.

Generální ředitelství pro zemědělství a rozvoj venkova při Evropské komisi. *Biodiverzita* [online]. 2010. [cit. 2010-12-19]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/agriculture/organic/environment/biodiversity_cs>.

HALÍK, Tomáš. *Média - náboženství naší doby?* [online]. 2009. [cit. 2010-08-02]. Dostupné z WWW: <http://www.halik.cz/clanky/media_nabozenstvi_nasi_doby.php>.

Hnutí DUHA. *Globální změny klimatu* [online]. 2009. [cit. 2010-07-12]. Dostupný z WWW: <<http://hnutiduha.cz/nase-prace/globalni-zmeny-klimatu/>>.

Hnutí DUHA. *Summit Země, Johannesburg, srpen-září 2002* [online]. Brno: Hnutí DUHA, 2002. [cit. 2010-07-13]. Dostupný z WWW: <<http://hnutiduha.cz/uploads/media/WSSD.pdf>>.

Hnutí DUHA. *Zemědělství*. [online]. 2009. [cit. 2010-10-10]. Dostupný z WWW: <<http://hnutiduha.cz/nase-prace/zemedelstvi/>>.

JEMELKA, Petr. *Racionalita a ekologická krize*. Brno, 1997. 110 s. Disertační práce (PhD). Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, Katedra filosofie. [cit. 2010-07-17]. Dostupný také z WWW: <<http://www.ped.muni.cz/wphil/clenove/jemelka/publikace/teze.htm>>.

JEŘÁBEK, Jiří, KOTECKÝ, Vojtěch, VACULÍK, Marek. *Odpovědnost bez hranic: klima a chudoba* [online]. Praha: Glopolis – Pražský institut pro globální politiku, 2008. 25 s. [cit. 2010-07-17]. Dostupný z WWW: <http://hnutiduha.cz/uploads/media/klima_chudoba_rozvoj.pdf>. ISBN 978-80-254-3478-9.

KUTAL, Miroslav. *Význam velkých šelem* [online]. Olomouc: Hnutí DUHA, 2010. [cit. 2010-07-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.selmy.cz/vyznam/>>.

Ministerstvo zemědělství ČR. *Vývoj výměry zemědělské půdy v ekologickém zemědělství ČR*. In *Základní statistické údaje ekologického zemědělství k 31.12.2009* [online]. [s.l.]: Ministerstvo zemědělství ČR, 24. 3. 2010. [cit. 2010-12-21]. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/48172/statistika_zakladni_31_12_2009.pdf>.

MOLDAN, Bedřich. Od Kjóta ke Kodani a dál. *Časopis Ochrana přírody* [online]. 2010, č. 2 [cit. 2010-07-12], s. 28-29. Dostupný z WWW: <<http://www.casopis.ochranaprirody.cz/res/data/012/001527.pdf?seek=>>>.

Research Institute of Organic Agriculture. *35 Million Hectares of Organic Agricultural Land World-wide* [online]. 2010. [cit. 2010-12-21]. Dostupné z WWW: <[http://www.organic-world.net/35.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=249&cHash=c707669082](http://www.organic-world.net/35.html?&tx_ttnews[tt_news]=249&cHash=c707669082)>.

Research Institute of Organic Agriculture. *Key Results* [online]. 2010. [cit. 2010-12-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.organic-world.net/470.html?&L=1>>.

Research Institute of Organic Agriculture: Organic Agriculture in the Regions. In *Organic Agriculture Worldwide* [online]. Frick: Research Institute of Organic Agriculture FiBL, 2010. [cit. 2010-12-21]. Dostupné z WWW: <http://www.organic-world.net/fileadmin/documents_organicworld/yearbook/yearbook-2010/global-survey-2010-regions-bw.pdf>.

SHAH, Anup. Sustainable Development. *Global Issues* [online]. 2010. [cit. 2011-01-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.globalissues.org/issue/367/sustainable-development>>.

STRANGE, Tracey, BAYLEY, Anne. Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment. In *Sustainable Development* [online]. Paris: OECD Rights and Translation unit (PAC), 2008. 6 s. [cit. 2011-01-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/dataoecd/40/40/41774006.pdf>>. ISBN 978-92-64-055742.

United Nations Development Programme. *Statistics Human Development Index* [online]. Human Development Report, 2010. [cit. 2011-01-30]. Dostupné z WWW: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>>.

United Nations Population Fund. *State of world population 2009: Facing a changing world: women, population and climate* [online]. New York: United Nations Population Fund. 2009. 94 s. [cit. 2010-07-09]. Dostupný z WWW: <http://www.unfpa.org/swp/2009/en/pdf/EN_SOWP09.pdf>.

Worldbank. *CO2 emissions (kt)* [online]. 2011. [cit. 2011-01-30]. Dostupný z: <<http://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.KT/countries?display=graph>>.

Worldbank. *Forest area (sq. km)* [online]. 2011. [cit. 2011-02-22]. Dostupný z: <<http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.K2/countries/1W?display=graph>>

Worldbank. *GDP (current US\$)* [online]. 2011. [cit. 2011-01-30]. Dostupný z: <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries/1W?display=graph>>.

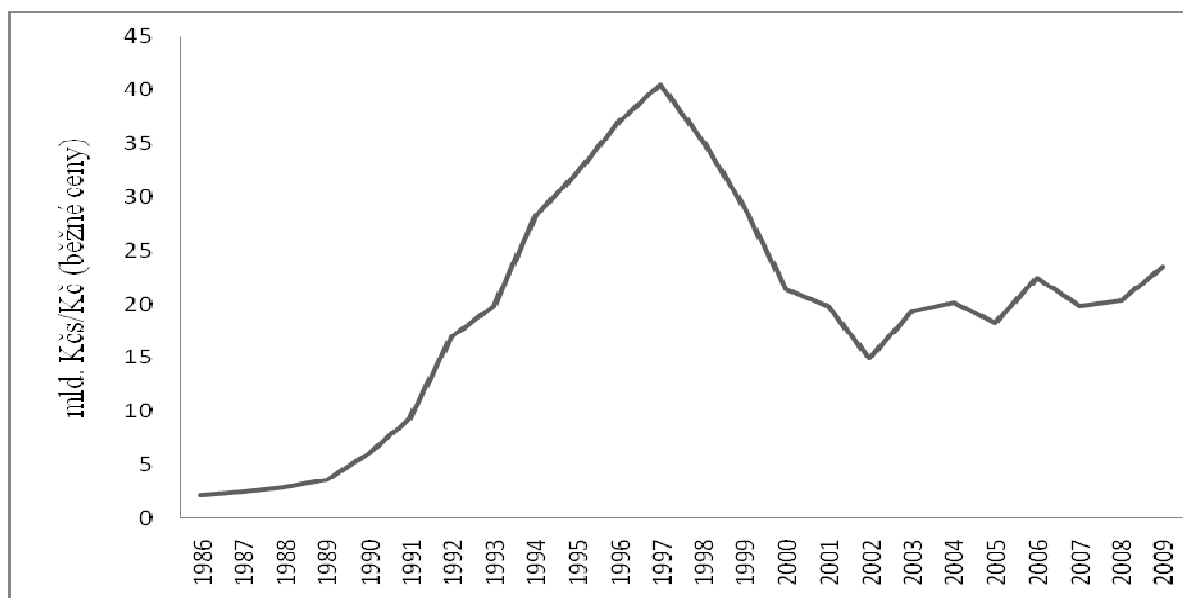
Worldbank. *Gross domestic product 2009* [online]. 15 December 2010. [cit. 2011-01-30]. Dostupné z WWW: <<http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP.pdf>>.

7. Přílohy

Příloha 1: Vývoj investic na ochranu životního prostředí v České republice

Investice na ochranu životního prostředí lze dle definice chápat jako souhrn všech vynaložených investičních výdajů za účelem předcházení, monitorování a eliminace znečištění životního prostředí. Jejich strukturu především tvoří prostředky vynaložené na ochranu ovzduší, nakládání s odpady a odpadními vodami a ostatní finanční prostředky¹⁶² (např. ochrana biodiverzity). Vývoj investic na ochranu životního prostředí v České republice je zobrazen v grafu 4.

Graf 4: Vývoj investic na ochranu životního prostředí v České republice 1986 – 2009 v mld. Kčs/Kč (stálé ceny)

Zdroj: Český statistický úřad, *Výdaje na ochranu životního prostředí 1986 – 2009*.

Pro další úvahy je nutno rovněž zvážit podíl těchto investic na celkovém výkonu domácí ekonomiky, tedy procentuální podíl vynaložených prostředků na ochranu životního prostředí na souhrnném HDP.

¹⁶² Český statistický úřad, *Výdaje na ochranu životního prostředí 1986 – 2009*.

Tabulka 5: Podíl investic na ochranu životního prostředí na HDP v České republice 1995 – 2009

Rok	HDP (v mld. Kč, běžné ceny)	Investice na ochranu životního prostředí (v mld. Kč, běžné ceny)	Podíl (%)
1995	1 466,52	32,25	2,20
1996	1 683,29	37,04	2,20
1997	1 811,09	40,50	2,24
1998	1 996,48	35,16	1,76
1999	2 080,80	28,96	1,39
2000	2 189,17	21,40	0,98
2001	2 352,21	19,89	0,85
2002	2 464,43	14,92	0,61
2003	2 577,11	19,38	0,75
2004	2 814,76	20,21	0,72
2005	2 983,86	18,25	0,61
2006	3 222,37	22,47	0,70
2007	3 535,46	19,90	0,56
2008	3 688,99	20,33	0,55
2009	3 627,19	23,49	0,65

Zdroj: Český statistický úřad, *Výdaje na ochranu životního prostředí 1986 – 2009*; Český statistický úřad, *Hrubý domácí produkt* a vlastní propočty.

Na základě údajů uvedených v tabulce 5 nelze konstatovat, že výše HDP má významný vliv na velikost investic na ochranu životního prostředí. V podmínkách České republiky je tak nutno uvažovat o jiných vlivech, např. o vztahu dané vlády k ekologickým tématům apod.